

RiR 2026:24

Nämndemän i domstolar

– sammansättning, utbildning och kontroll

Riksrevisionen är en myndighet under riksdagen med uppgift att granska statliga myndigheter och verksamheter. Vi bedriver både årlig revision och effektivitetsrevision. Genom ett grundlagsskyddat oberoende har Riksrevisionen ett starkt mandat och är en viktig del av riksdagens kontrollmakt som bidrar till förbättringar och demokratisk insyn.

Denna rapport har tagits fram inom effektivitetsrevisionen, vars uppgift är att granska hur effektiv den statliga verksamheten är. Vi lämnar även rekommendationer för att förbättra den granskade verksamheten. Effektivitetsgranskningar lämnas direkt till riksdagen som bereder dem tillsammans med en svarsskrivelse från regeringen.

Riksrevisionen

RiR 2026:24

ISBN 978-91-7086-763-7

ISSN 1652-6597

Tryck: Riksdagstryckeriet, Stockholm 2026

Beslutad: 2026-09-30
Diarienummer: 2025/1162
RiR 2026:24

Till: Riksdagen

Härmed överlämnas enligt 9 § lagen (2002:1022) om revision av statlig verksamhet m.m. följande granskningsrapport:

Nämndemän i domstolar

– sammansättning, utbildning och kontroll

Riksrevisionen har granskat Domstolsverkets och domstolarnas arbete med nämndemän. Resultatet av granskningen redovisas i denna granskningsrapport. Den innehåller slutsatser och rekommendationer som avser regeringen och Domstolsverket.

Riksrevisorn Christina Gellerbrant Hagberg har beslutat i detta ärende. Revisorn Linnéa Olander har varit föredragande. Revisionsdirektören Helena Fröberg och enhetschefen Jesper Antelius har medverkat i den slutliga handläggningen.

Christina Gellerbrant Hagberg

Linnéa Olander

För kännedom

Regeringskansliet; Justitiedepartementet

Domstolsverket, förvaltningsrätterna, hovrätterna, kammarrätterna, tingsrätterna

Innehåll

Sammanfattning	4
1 Inledning	6
1.1 Motiv till granskning	6
1.2 Övergripande revisionsfråga och avgränsningar	7
1.3 Bedömningsgrunder	8
1.4 Metod och genomförande	10
2 Det är oklart om Domstolsverkets kommunikation nått avsedda mottagare	13
2.1 Domstolsverket har riktat information till underrepresenterade grupper men vet inte om de har nåtts	14
2.2 Domstolsverkets information till potentiella nämndemän är i huvudsak tydlig, men är inte den primära informationskällan	15
2.3 Informationen till nominerande och väljande organ tar upp relevanta aspekter men har svårt att nå ut	17
3 Nämndemännens introduktionsutbildning kan utvecklas	21
3.1 Utbildningens innehåll och omfattning varierar	21
3.2 Instruktionerna till nämndemännen upplevs tillräckliga	25
3.3 Nämndemännen kommer till tals under överläggningarna	26
4 Domstolarnas löpande arbete med nämndemän är i flera delar effektivt	28
4.1 Domstolarnas kontroll sker vid ny tjänstgöringsperiod	28
4.2 Få nämndemän stängs av eller entledigas på grund av olämplighet	30
4.3 Processen för arvode och ersättning fungerar väl, men manuell hantering av ersättningar skapar merarbete	34
4.4 Schemaläggningen upplevs som välfungerande	35
5 Slutsatser och rekommendationer	38
5.1 Målet om en allsidig sammansättning har inte nåtts	38
5.2 Domstolsverkets stöd bidrar till en enhetlig hantering, men kan förbättras i vissa avseenden	40
5.3 Utbildningsmaterialet bör främja diskussion	41
5.4 Regleringen av lämplighetskontroller bör ses över	42
5.5 Rekommendationer	43
Referenslista	44

Sammanfattning

Riksrevisionen har granskat om Domstolsverket och domstolarna arbetar effektivt för att systemet med nämndemän ska fungera ändamålsenligt. Riksrevisionens övergripande slutsats är att de i flera delar arbetar effektivt, men att arbetet skulle kunna bli mer effektivt om vissa aspekter i utbildningarna och det löpande arbetet förbättrades.

Nämndemännen fyller en demokratisk funktion genom att ge allmänheten insyn och medverkan i dömandet. Ur ett demokratiperspektiv är det viktigt att kåren speglar befolkningen. Målet om en allsidig sammansättning av nämndemannakåren är dock svårt att uppnå med nuvarande system eftersom ingen aktör har helhetsansvar för sammansättningen. Ansvar för nämndemän är splittrat mellan flera aktörer – riksdagen, regeringen, Domstolsverket, domstolar och politiska partier.

Nämndemannakåren speglar inte befolkningen

Målet om en nämndemannakår som speglar befolkningen har inte uppnåtts; den är äldre och har en lägre andel utrikes födda än befolkningen i stort. Domstolsverket ska bidra till en allsidig sammansättning genom kommunikationsinsatser. Granskningen visar att insatserna inte har lett till en allsidig sammansättning, och att Domstolsverket inte har följt upp om de har nått avsedda mottagare.

Nämndemän nomineras och väljs av partierna i kommun- och regionfullmäktige, men de gör ingen övergripande bedömning av om nomineringarna ger en allsidig sammansättning. Domstolsverket informerar om vikten av en allsidig sammansättning, men har begränsat inflytande på partiernas val av nämndemän. Det är också från partierna som presumtiva nämndemän i huvudsak får information inför uppdraget. Att partierna nås av Domstolsverkets information och agerar utifrån den är därför viktigt.

Samtidigt påverkas kårens sammansättning av villkoren för uppdraget, som möjligheten att kombinera tjänstgöringen med arbete och privatliv, ersättningarna och långa resvägar. En mer allsidig sammansättning kan stärka trovärdigheten, men skulle sannolikt också öka kostnaderna och försvåra domstolarnas schemaläggning.

Nämndemännens utbildning kan utvecklas

Alla nämndemän får en introduktionsutbildning. Domstolsverkets utbildningsmaterial ger domstolarna en gemensam grund för att genomföra denna, men det är upp till varje domstol att avgöra utbildningens omfattning och längd. Utbildningen upplevs ofta som komprimerad, och materialet ger begränsat stöd för diskussion, reflektion och erfarenhetsutbyte. Riksrevisionen bedömer att Domstolsverket bör utveckla utbildningen i dessa delar så att nämndemännen bättre kan befästa kunskaperna. Även kortare repetitioner under tjänstgöringsperioden kan behövas för att minska risken för olämpligt beteende och fördomsfulla beslut. Utbildningen varierar också i

längd mellan domstolarna. Det kan göra att nämndemännen får olika förutsättningar både att tillgodogöra sig utbildningen och förbereda sig för uppdraget beroende på vid vilken domstol de tjänstgör.

Domstolarnas löpande arbete fungerar väl men kan förenklas

Domstolarnas löpande arbete med nämndemän fungerar i stort effektivt, och it-verktyget Nämndemannastödet bidrar till standardiserade arbetssätt. Samtidigt finns manuella moment, bland annat i hanteringen av ersättningar, som skapar merarbete och kan förenklas. Domstolarnas formella kontroll av nämndemäns behörighet och lämplighet sker främst inför en ny tjänstgöringsperiod. Under tjänstgöringsperioden hanterar domstolarna olämpligt beteende när sådant uppmärksammas, men nuvarande regelverk ger inte stöd för löpande kontroller mot exempelvis belastningsregistret. Regeringen behöver därför se över om regelverket i denna del behöver ändras.

Rekommendationer

Riksrevisionen bedömer att det inom nuvarande system kan vara möjligt att få till en något mer allsidig sammansättning, men att en fullt ut allsidig sammansättning är svår att nå. För att nå det krävs sannolikt ändringar av nominerings- och valförfarandet och villkoren för uppdraget. Ändringarna borde säkerställa helhetsansvar för nämndemannakårens sammansättning samt underlätta för fler grupper att tjänstgöra. Givet att nuvarande system behålls, finns vissa åtgärder Domstolsverket och regeringen bör vidta för att stärka nämndemännen i deras roll och underlätta för domstolarna. Riksrevisionen lämnar följande rekommendationer.

Till regeringen

- Se över om regelverket för kontroll av nämndemän mot misstanke- och belastningsregistren behöver ändras för att ge domstolarna bättre förutsättningar att upptäcka olämplighet under tjänstgöringsperioden.

Till Domstolsverket

- Utveckla it-verktyget Nämndemannastödet i syfte att effektivisera administrativa moment som innebär manuell handläggning, undvika dubbelarbete och förenkla jävshantering.
- Säkerställ i den pågående utvecklingen av utbildningarna för nämndemän att materialet till domstolarna uppmuntrar till diskussion och erfarenhetsutbyte, samt rekommendera en minimilängd på utbildningarna för att minska variationen i längd.
- Se till att de riktade kommunikationsinsatserna når underrepresenterade grupper samt nominerande organ. Det kan exempelvis handla om uppföljning, målgruppsanalys och formalisering av kontaktvägar.

1 Inledning

1.1 Motiv till granskning

Det finns knappt 8 100 nämndemän knutna till Sveriges domstolar. Majoriteten tjänstgör i de allmänna domstolarna.¹ Syftet är att ge allmänheten insyn i domstolarnas verksamhet; nämndemän är representanter för Sveriges befolkning. Nämndemän och juristdomare dömer gemensamt. De har samma ansvar för domstolens avgörande och deras röster är lika mycket värda.² Ett väl fungerande nämndemannasystem som ger förtroende för dömandet är därför viktigt.

Ansaret för nämndemannasystemets utformning ligger hos riksdagen och regeringen, men flera andra aktörer ansvarar för olika delar av systemet. De partier som finns representerade i kommun³- och regionfullmäktige⁴ har i uppdrag att nominera lämpliga personer som speglar befolkningens sammansättning. Det är sedan fullmäktige som formellt väljer nämndemän. Domstolsverket ansvarar bland annat för allmän information om vad uppdraget som nämndeman innebär, material till obligatoriska utbildningar för nämndemän samt rådgivning till domstolarna vad gäller rutiner för kontroll av nämndemäns lämplighet och behörighet. Domstolarna ansvarar bland annat för utbildning av blivande och redan verksamma nämndemän, kontroll av behörighet och lämplighet samt entledigande av olämpliga nämndemän.⁵

Figur 1 Övergripande ansvarsfördelning

Regering/ riksdag	Politiska partier	Kommun- eller regionfullmäktige	Domstolsverket	Domstolar med nämndemän
				
Utformar systemet genom mål, ansvarsfördelning, mandatperioder, krav på behörighet och lämplighet samt villkor och nivåer på arvode och ersättningar.	Informerar och nominerar kandidater samt bedömer lämplighet. Ska eftersträva en allsidig sammansättning av nämndemannakåren.	Väljer nämndemän. Ska eftersträva en allsidig sammansättning av nämndemannakåren.	Informerar om uppdraget som nämndeman. Tar fram utbildningsmaterial och it-stöd för administration av nämndemän.	Kontrollerar lämplighet och behörighet, utbildar och administrerar nämndemän. Entledigar olämpliga nämndemän.

¹ E-post från Domstolsverket 2026-07-21. Totalt finns 54 allmänna domstolar (6 hovrätter och 48 tingsrätter) och 16 förvaltningsdomstolar (4 kammarrätter och 12 förvaltningsrätter) i Sverige. Fyra av förvaltningsrätterna är även migrationsdomstolar. 1 januari 2026 tjänstgjorde ungefär 77 procent av nämndemännen vid allmän domstol och 23 procent vid förvaltningsdomstol. Domstolsverket, 260108 *Nämndemän statistik*.

² Sveriges Domstolar, "Roll, uppgift och skyldigheter", hämtad 2025-11-07. Det är dock alltid juristdomaren som leder arbetet och skriver domen.

³ Partier som finns representerade i kommunfullmäktige nominerar nämndemän till tingsrätt.

⁴ Partier i regionfullmäktige nominerar nämndemän till hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt.

⁵ Sveriges Domstolar, "Roll, uppgift och skyldigheter", hämtad 2025-11-07.

Nämndemannakåren har kritiserats för att inte spegla befolkningen den representerar. Exempelvis är medelåldern högre för nämndemän än befolkningen i stort. Det har också förts fram kritik mot att utbildningen som nämndemännen får när de börjar sitt uppdrag är kort och att utbildningstid och upplägg varierar över landet.⁶ Hur pass väl introduktionen och den löpande administrationen fungerar kan påverka nämndemännens vilja att fullfölja den fyraåriga mandatperioden. Det har förekommit att nyvalda nämndemän hoppar av uppdraget eftersom det inte motsvarade den information de fick om det i förväg.⁷ Det har också funnits exempel på att verksamma nämndemän har visat sig olämpliga för uppdraget.⁸ Det kan både skapa merarbete för domstolarna och minska förtroendet för dömandet.

Nästa val av nämndemän är 2027, följt av en större omgång introduktionsutbildning. Det är därför motiverat att nu granska hur domstolarna och Domstolsverket har arbetat med de nuvarande nämndemännen för att säkerställa både ett väl fungerande system och att lärdomar kan dras inför det kommande valet.

1.2 Övergripande revisionsfråga och avgränsningar

Den övergripande revisionsfrågan är om Domstolsverket och domstolarna arbetar effektivt för att nämndemannasystemet ska fungera ändamålsenligt. Delfrågor är följande:

1. Har Domstolsverket vidtagit tillräckliga åtgärder för att främja en allsidig sammansättning av nämndemannakåren?
2. Tillhandahåller domstolarna, med stöd av Domstolsverket, ändamålsenlig utbildning och instruktion för nämndemän?
3. Är domstolarnas löpande arbete avseende nämndemän effektivt?

Granskningen omfattar regeringen, Domstolsverket och domstolar där nämndemän tjänstgör: tingsrätter, hovrätter, förvaltningsrätter samt kammarrätter.

Delfråga 1 omfattar Domstolsverkets informationskampanj inför nämndemannaval och löpande information för att locka fler grupper till uppdraget.

Delfråga 2 omfattar Domstolsverkets och domstolarnas utbildning av nämndemän, samt nämndemännens syn på instruktionerna vid förhandling och överläggning.

⁶ Nämndemännens riksförbund, "5 frågor på agendan", *Nämndemannen*, nummer 3, 2025.

⁷ SOU 2013:49, *Nämndemannauppdraget – breddad rekrytering och kvalificerad medverkan*.

⁸ Se exempelvis Sveriges Radio, "Var nämndeman i tingsrätten – är häktad för grov penningtvätt", 2025-05-11; Dagens Juridik, "Nämndeman döms - för bland annat brott mot rikets säkerhet", 2023-12-11; Sveriges Domstolar, "Nämndeman döms för omfattande bedrägerier", 2019-06-04; Sveriges Domstolar, "Nämndeman entledigas", 2024-01-31; Nacka Värmdö Posten, "Därför sparkas så många nämndemän från tingsrätten", 2025-04-15.

Delfråga 3 omfattar domstolarnas schemaläggning av nämndemän och hantering av arvoden. Den omfattar även domstolarnas lämplighetskontroll vid val och under tjänstgöringen, inklusive hanteringen av jäv i enskilda ärenden.

Granskningen omfattar inte nominering och val av nämndemän, eftersom dessa inte är statliga åtaganden. Granskningen syftar till att identifiera förbättringar inom det nuvarande systemet. Den kan även belysa behov av systemändringar, men tar inte ställning till hur systemet bör vara utformat, eftersom det är en politisk fråga vilka mål som ska vara styrande för utformningen.

1.3 Bedömningsgrunder

Domstolsverket och domstolarna har centrala uppgifter i att attrahera, utbilda och kontrollera nämndemäns lämplighet. Nedan redogör vi för våra bedömningsgrunder kopplade till dessa uppgifter för respektive delfråga.

1.3.1 Delfråga 1

Regeringen har uttalat att nämndemän, genom att utöva insyn i domstolarna och ha inflytande över avgörandena, bidrar till att bibehålla förtroendet för rättsväsendet och skapa legitimitet för domstolarnas avgöranden.⁹ För detta ska nämndemannakåren representera befolkningen. Partierna som finns representerade i kommun- respektive regionfullmäktige nominerar nämndemän som fullmäktige väljer. Vid valen ska de eftersträva att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön, etnisk bakgrund och yrke.¹⁰ Sedan 2006 har Domstolsverket fått regeringsuppdrag att, inför nämndemannavalet, genom informationskampanjer riktade mot allmänheten samt nominerande och väljande organ attrahera nämndemän med en allsidig sammansättning.¹¹

Enligt oss bör Domstolsverkets information

- främst riktas till grupper i befolkningen som är underrepresenterade i nämndemannakåren
- vara tydlig gentemot potentiella nämndemän i vad uppdraget som nämndeman innebär både avseende mängden arbete och innehållet i arbetet, för att minska risken för att nya nämndemän har en felaktig förväntan på uppdraget och därför hoppar av uppdraget i förtid
- vara tydlig gentemot de nominerande och väljande partierna och organen om både vikten av en allsidig sammansättning av nämndemannakåren och vad uppdraget innebär för att de ska kunna göra väl avvägda val.

⁹ Prop. 2013/14:169, s. 37.

¹⁰ 4 kap. 7 § rättegångsbalken och 19 § lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar.

¹¹ Se regeringsbeslut Ju2025/00272; Domstolsverket, Uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser inför nämndemannavalet 2023, 2024.

1.3.2 Delfråga 2

Nämndemännen ska vara lekmän och inte juridiskt kunniga. Däremot behöver de få en grundläggande utbildning för att kunna fullgöra sitt uppdrag på ett bra sätt. En för omfattande utbildning har däremot inte ansetts vara förenligt med nämndemännens roll som lekmän.¹² Det gör att juristdomarna vid varje enskilt ärende behöver instruera nämndemännen och säkerställa goda diskussioner i gruppen. Öppna diskussioner och bra instruktioner kan motverka att enskildas uppfattningar och bedömningar som går utanför gällande rätt får för stor plats i dömandet.¹³

Enligt oss bör

- domstolarna där nämndemännen tjänstgör, med stöd av Domstolsverket, ge nämndemän en utbildning som tydliggör deras roll, hur en förhandling går till samt vad som ska och får beaktas i dömandet
- nämndemännen få tillräckliga instruktioner av juristdomaren inför överläggning för att förstå vilka aspekter som är viktiga i ärendet och för att kunna döma enligt gällande rätt
- nämndemännen av juristdomaren ges möjlighet att föra fram sina åsikter under överläggningarna.

1.3.3 Delfråga 3

Det löpande arbetet handlar om dels att kontrollera nämndemäns behörighet och lämplighet, dels administrativa uppgifter kopplade till nämndemän.

Av rättegångsbalken och lagen om allmänna förvaltningsdomstolar framgår att den som utses till nämndeman med hänsyn till omdömesförmåga, självständighet, laglydnad och övriga omständigheter ska vara lämplig för uppdraget.¹⁴ Regeringen har också uttalat att för att syftet med medverkan av nämndemän ska uppfyllas måste de personer som verkar som nämndemän vara väl lämpade för uppdraget så att allmänheten känner förtroende för dem.¹⁵ Även riksdagen har uttalat att kravet på en nämndemans lämplighet är av central betydelse för förtroendet för domstolarna.¹⁶

¹² SOU 2013:49, s. 24.

¹³ Se Ekman, "Nämndemannen och nämndemännen — till vilken nytta? Kognitionsvetenskapliga perspektiv på kollektivt beslutsfattande", 2021; Anwar, Bayer, Hjalmarsson, *Politics in the Courtroom: Political Ideology and Jury Decision Making*, 2015; Martén, *Political Bias in Court? Lay Judges and Asylum Appeals*, 2015; Roos, *När rätten lägger lagboken åt sidan*, 2022; Ahrsjö, Niknami, Palme, *Identity in Court Decision-Making*, 2024.

¹⁴ 4 kap. 6 § rättegångsbalken (RB) samt 20 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar (LAFD). Om det finns flera alternativa sätt att uppnå en allsidig sammansättning, bör de personer väljas som inte tidigare tjänstgjort som nämndemän eller som tjänstgjort kortast tid.

¹⁵ Prop. 2013/14:169, s. 25.

¹⁶ Bet. 2013/14:JuU32, s. 7.

Den löpande administrationen handlar om schemaläggning, men också rutiner för att begära arvode och ersättningar. Fungerar detta smidigt borde nämndemännens vilja att tjänstgöra hela mandatperioden öka. Om schemat för tjänstgöring kan ta hänsyn till hinder för tjänstgöring och säkerställa förutsägbarhet kan det underlätta för förvärvsarbetande nämndemän, och då också få fler i den ålderskategorin att tjänstgöra. Genom schemaläggningen kan domstolarna också delvis påverka om det blir en allsidig sammansättning av nämnderna i ärendena.¹⁷

Enligt oss bör domstolarna där nämndemän tjänstgör

- i samband med val av nämndemän samt löpande kontrollera nämndemännens lämplighet för uppdraget
- använda sig av avstängning och entledigande om nämndemän inte anses lämpliga
- säkerställa att nämndemän på ett enkelt sätt kan begära och få arvode och ersättning i samband med sin tjänstgöring
- föra en dialog med nämndemännen inför schemaläggning för att se om det finns några hinder för tjänstgöring som kan tas i beaktande och i möjligaste mån säkerställa förutsägbarhet i tjänstgöringen
- vid schemaläggningen verka för en allsidig sammansättning av nämndemän.

1.4 Metod och genomförande

Granskningen har genomförts av en projektgrupp bestående av Linnéa Olander (projektledare) och Helena Fröberg. Sara Rydberg (praktikant) har också bidragit i arbetet. En referensperson har lämnat synpunkter på granskningsupplägg och på ett utkast till granskningsrapport: Linus Roos, universitetslektor i rättsvetenskap med inriktning mot rättsretorik och processrätt vid Örebro universitet. Företrädare för Regeringskansliet (Justitiedepartementet) och Domstolsverket har fått tillfälle att faktagranska och i övrigt lämna synpunkter på ett utkast till granskningsrapport.

Vi har använt dokumentstudier, intervjuer, enkäter och statistik för att besvara alla delfrågor. Vi har också observerat en grundutbildning av nämndemän, samt fyra förhandlingar och överläggningar.

1.4.1 Dokumentstudier

Dokumentstudierna omfattar forskning kopplad till nämndemännens medverkan i dömandet, Domstolsverkets utbildningsmaterial, Domstolsverkets material kopplat till informationskampanjer samt stöd till domstolarna vad gäller deras löpande administration och lämplighetskontroll av nämndemän.

¹⁷ Se SOU 2013:49, s. 24, 306, 314, 316, 320; Statskontoret, *Rekrytering av nämndemän. Konsekvensanalys av förslaget om en fri kvot*, 2015, s. 52, 93.

1.4.2 Intervjuer vid Domstolsverket och ett urval av domstolar

Vid Domstolsverket har vi intervjuat och ställt skriftliga frågor till Avdelningen för domstolsutveckling, Domstolsakademin och Kommunikationsavdelningen om deras arbete med att informera om nämndemannauppgifterna och deras stöd till domstolarna vad gäller utbildning, administration och lämplighetskontroll.

Vi inledde med sonderande intervjuer vid Södertörns tingsrätt och Förvaltningsrätten i Stockholm. Sedan valde vi ut sju domstolar för fördjupade intervjuer. Urvalet täcker in allmänna domstolar och förvaltningsdomstolar, samt underrätter och överrätter. Skälet är att det finns skillnader mellan dem vad gäller hur många nämndemän som deltar vid varje förhandling,¹⁸ vilka sorters mål¹⁹ som tas upp och om nämndemännen behöver förbereda sig inför målen.²⁰ Domstolarna varierar också i storlek och möter olika utmaningar avseende geografiska avstånd. Vi har delat in domstolarna i tre grupper utifrån antalet tjänstgörande nämndemän för att säkerställa att urvalet speglar olika typer av domstolar. Vi har vid varje domstol genomfört separata digitala intervjuer med juristdomare, administrativ personal respektive nämndemän. De domstolar vi har valt ut framgår av tabellen nedan.

Tabell 1 Urval av domstolar för intervjuer

	Stor (>150 nämndemän)	Medel (80–150 nämndemän)	Liten (<80 nämndemän)
Allmänna domstolar			
Hovrätter	Ingår inte i vårt urval	Hovrätten över Skåne och Blekinge	Ingår inte i vårt urval
Tingsrätter	Göteborgs tingsrätt	Linköpings tingsrätt	Lycksele tingsrätt
Förvaltningsdomstolar			
Kammarrätter	Förekommer inte	Ingår inte i vårt urval	Kammarrätten i Sundsvall
Förvaltningsrätter	Förvaltningsrätten i Göteborg (migrationsdomstol)	Förvaltningsrätten i Linköping	Ingår inte i vårt urval

¹⁸ Vid förhandlingar där nämndemän är med deltar det i tingsrätt och förvaltningsrätt tre nämndemän och en juristdomare, och i hovrätt och kammarrätt två nämndemän och tre juristdomare.

¹⁹ Nämndemän i allmänna domstolar är med och dömer vid brottmål och familjemål. I förvaltningsrätt medverkar nämndemän bland annat i skattemål, socialförsäkringsmål, körkortsmål, psykiatrimål samt migrations- och utlänningsmål. I kammarrätt deltar de endast i mål om tvångsvård av unga, missbrukare och psykiatrisk tvångsvård.

²⁰ I tingsrätt avgörs mål och ärenden utifrån vad som kommer fram under förhandlingen, vilket innebär att nämndemännen inte läser material innan. I hovrätt kan nämndemän däremot behöva läsa material från tingsrätten. Nämndemän i förvaltningsdomstol får i regel material i förväg som de måste läsa.

1.4.3 Övriga intervjuer

Vi har intervjuat ordförande och styrelseledamot i Nämndemännens riksförbund, sekreteraren för Överklagandenämnden för nämndemannauppdrag²¹ samt forskare som skrivit om nämndemännens medverkan i dömandet. Vi har även intervjuat en tjänsteman på Justitiedepartementet angående deras arbete med nämndemannasystemet.

Vidare har vi samtalat med representanter för några av de kommuner, regioner och partier som nominerar och väljer nämndemän till de domstolar som ingår i vårt urval, för att få deras perspektiv på Domstolsverkets information.

1.4.4 Enkäter

För att få in bred information har vi skickat ut två digitala enkäter.²² Den ena riktades till samtliga hovrätter, tingsrätter, kammarrätter och förvaltningsdomstolar, totalt 70 domstolar, där nämndemän tjänstgör. Frågorna handlade bland annat om domstolarnas utbildning av nämndemännen, rutiner för arvodeshantering, schemaläggning och lämplighetskontroller. Enkäten innehöll även frågor om domstolarnas upplevelse av Domstolsverkets stöd vad gäller informationsmaterial, utbildning och det löpande arbetet. Samtliga domstolar besvarade enkäten.

Den andra enkäten riktades till samtliga verksamma nämndemän med frågor om deras uppfattning av information de fick i samband med nominering och val, utbildning, domstolens löpande administration och hur överläggningarna fungerar. Totalt besvarade 5 179 av 8 056 nämndemän enkäten, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 64 procent.

1.4.5 Statistik

Vi har för perioden 2016–2026 inhämtat statistik från Domstolsverket avseende antal nämndemän och sammansättningen utifrån kön och ålder, uppdelat per domstol. Domstolsverket har ingen annan bakgrundsinformation om nämndemännen, och heller inte information om antal nämndemän som avslutar uppdraget i förtid.²³ Det senare frågade vi om för åren 2024 och 2025 i enkäten till domstolarna.

Vi har gått igenom samtliga beslut fattade av Överklagandenämnden för nämndemannauppdrag åren 2015–2025 (totalt 68 beslut) för att se om överklagandet gäller avstängning eller entledigande, skälet till domstolens beslut samt utfallet av Överklagandenämndens beslut.

²¹ Nämnden prövar överklaganden av domstolsbeslut om entledigande och avstängning av nämndemän. Se förordningen (2007:1081) med instruktion för Överklagandenämnden för nämndemannauppdrag.

²² Enkäterna besvarades under april 2026.

²³ E-post från Domstolsverket 2025-12-16 och 2026-01-15.

2 Det är oklart om Domstolsverkets kommunikation nått avsedda mottagare

I det här kapitlet svarar vi på delfrågan om Domstolsverket har vidtagit tillräckliga åtgärder för att främja en allsidig sammansättning av nämndemannakåren med hänsyn till ålder, kön, etnisk bakgrund och yrke. Domstolsverket kan främja en allsidig sammansättning genom att själva, eller genom domstolar där nämndemän tjänstgör, informera om uppdraget till potentiella nämndemän i stort, till specifika grupper eller till de partier som nominerar och fullmäktige som väljer nämndemän. Enligt oss bör Domstolsverkets informationskampanj inför nämndemannavalet främst riktas till underrepresenterade grupper. Informationen till potentiella nämndemän bör tydligt beskriva uppdragets omfattning och innehåll för att minska risken för felaktiga förväntningar och tidiga avhopp. Informationen bör också vara tydlig gentemot nominerande och väljande partier och organ om vikten av en allsidig sammansättning och om vad uppdraget innebär, så att de kan göra väl avvägda val.

Våra viktigaste iakttagelser

- Domstolsverkets informationskampanj inför nämndemannavalet 2023 riktades mot några underrepresenterade grupper, men Domstolsverket har inte följt upp om de nåddes. Därmed är det svårt att avgöra om Domstolsverket har vidtagit relevanta insatser. Nämndemannakåren blev däremot inte mer allsidig.
- Domstolsverkets information till potentiella nämndemän är i huvudsak tydlig, men inte den primära informationskällan. Nämndemän har främst saknat information om att de inte behöver vara partianslutna och om uppdragets omfattning.
- Domstolsverket informerar nominerande och väljande organ om uppdraget direkt eller via domstolarna. Det finns dock risk för att information om vad som bör beaktas vid nominering och val inte når fram till dem som i praktiken utser nämndemän, oavsett om informationen kommer direkt från Domstolsverket eller från domstolarna.
- Domstolsverkets information till nominerande och väljande organ tar upp relevanta aspekter. Domstolarna upplever också Domstolsverkets material för kontakt med nominerande och väljande organ som ett bra stöd, men materialet är inte känt av alla domstolar. Det varierar i vilken utsträckning domstolarna informerar nominerande och väljande organ om olika aspekter. Särskilt information om nämndemännens roll i dömandet kan stärkas.

2.1 Domstolsverket har riktat information till underrepresenterade grupper men vet inte om de har nåtts

Sedan 2006 har Domstolsverket haft i uppdrag att inför nämndemannavalet genomföra informationskampanjer för att attrahera nämndemän med en allsidig sammansättning.²⁴ Kampanjerna skulle även bidra till att fler utan partipolitisk koppling gavs möjlighet att bli nämndemän. Kommunikationsinsatserna skulle riktas till både allmänheten och nominerande och väljande organ.²⁵

Domstolsverket riktade inför nämndemannavalet 2023 sin informationskampanj mot några av de grupper som är underrepresenterade i nämndemannakåren, särskilt åldersgruppen 18–55 år utanför partipolitiska kretsar. Det skedde främst via Domstolsverkets sociala kanaler genom korta filmer samt genom hänvisningar till Domstolsverkets webbplats. Vidare tog Domstolsverket fram ett informationsblad som befintliga nämndemän uppmanades att dela ut för att tipsa lämpliga personer om uppdraget. Nämndemännen fick också ett brev med information om behovet av att föryngra och bredda kåren och med uppmaning om att tipsa andra om nämndemannauppdraget.²⁶ Domstolsverket gjorde inga särskilda analyser av hur man bäst skulle nå underrepresenterade grupper, vare sig vad gäller vilka kanaler man skulle använda eller hur informationen skulle utformas för att fånga uppmärksamhet. Domstolsverket använde däremot erfarenheter från informationskampanjerna inför tidigare nämndemannaval för att välja kanaler och nivå på insatser. Erfarenheterna från tidigare val visade enligt Domstolsverket att även om information når yngre som inte är partianslutna har det liten påverkan, eftersom partierna oftast nominerar från sina medlemmar. Icke-partianslutna som har uppmärksammat Domstolsverkets information har sedan blivit besvikna när de har avkrävt partimedlemskap för att komma i fråga.²⁷

Domstolsverket bedömde om målgrupperna nåddes av kommunikationen inför nämndemannavalet 2023 genom statistik från webbplatsen²⁸, statistik från sina sociala kanaler, enkätundersökning till valda nämndemän och domstolar samt genom synpunkter från Nämndemännens riksförbund.²⁹ Uppföljningen fokuserar dock på klick och interaktioner, men Domstolsverket har inte följt upp vilka grupper som har uppmärksammat informationen, exempelvis utifrån kön och ålder.³⁰ Det gör det svårt att avgöra om Domstolsverket har vidtagit relevanta insatser.

²⁴ Se exempelvis regeringsbeslut Ju2006/5674/DOM; regeringsbeslut Ju2010/4036/DOM; regeringsbeslut Ju2014/2894/DOM; regeringsbeslut Ju2015/3889/DOM; regeringsbeslut Ju2022/02408; regeringsbeslut Ju2025/00272; Domstolsverket, *Uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser inför nämndemannavalet 2023*, 2024.

²⁵ Se exempelvis regeringsbeslut Ju2022/02408.

²⁶ Domstolsverket, *Uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser inför nämndemannavalet 2023*, 2024.

²⁷ Domstolsverket, *Svar till Riksrevisionen, frågor mejl per 12 juni*, 2026-06-25.

²⁸ Sveriges Domstolar, "Vanligt folk med ett ovanligt viktigt uppdrag", hämtad 2026-05-19.

²⁹ Domstolsverket, *Uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser inför nämndemannavalet 2023*, 2024.

³⁰ Domstolsverket, *Svar till Riksrevisionen, frågor mejl per 12 juni*, 2026-06-25.

Vi kan däremot konstatera att nämndemannakåren inte förnygrades eller inkluderade fler personer utan partipolitisk koppling efter valet 2023. Trots Domstolsverkets insatser blev nämndemännen i snitt ett år äldre än efter det föregående valet. Medelåldern för nämndemän 2024 var 60,6 år. Medelåldern i befolkningen 2024 var 42,18 år.³¹ Räknar man bort alla personer som är yngre än 18 år var medelåldern i befolkningen 2024 50,1 år.³² Andelen nämndemän i åldern 18–44 år var 16 procent medan motsvarande andel i befolkningen var 44 procent. Andelen utrikes födda utgjorde 10 procent av nämndemannakåren, men 23 procent av befolkningen. Vidare skedde rekryteringen av nämndemännen i stor utsträckning inom partierna; endast 6 procent av nämndemännen tillhörde inte ett politiskt parti vid valet. Könsfördelningen i nämndemannakåren speglade i princip befolkningen.³³

Enligt Domstolsverket kan kommunikation inte ensamt lösa behovet av förnygring och breddning av nämndemannakåren.³⁴ Trots det har Domstolsverket de senaste 20 åren fått återkommande regeringsuppdrag på området med liknande inriktning. Enligt Justitiedepartementet är en allsidigt sammansatt nämndemannakår betydelsefullt för domstolarna. Av de statliga aktörerna är Domstolsverket bäst lämpade att ha uppdraget att genomföra kommunikationsinsatser mot potentiella nämndemän samt nominerande och väljande organ.³⁵

2.2 Domstolsverkets information till potentiella nämndemän är i huvudsak tydlig, men är inte den primära informationskällan

Domstolsverket har en roll att genom sin informationskampanj och information på sin webbplats bidra till att göra det tydligt vad uppdraget som nämndeman innebär. Detta för att minska risken för att nya nämndemän har en felaktig förväntan på uppdraget, vilket har varit en grund för att nyvalda hoppar av uppdraget i förtid. Tidiga avhopp ger merarbete för domstolarna och för de nominerande och väljande organen.³⁶ Förra mandatperioden, som löpte under 2020–2023, hoppade något större andel nyvalda nämndemän av uppdraget. Av Domstolsverkets siffror framgår att 17 procent av nämndemännen som valdes för mandatperioden 2020–2023 hade avslutat sitt uppdrag i november 2022. Bland dem som tjänstgjorde sin första period var motsvarande siffra 19 procent.³⁷ Vi bedömer att Domstolsverkets information är tydlig, men den är inte den huvudsakliga informationskällan för blivande

³¹ Statistiska centralbyrån (SCB), "Befolkningsstatistik. Befolkningens medelålder efter kön och år", hämtad 2025-11-13.

³² Statistiska centralbyrån (SCB), "Befolkningsstatistik. Folkmängden efter ålder och kön. År 1860 – 2024", hämtad 2026-06-24.

³³ Domstolsverket, *Uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser inför nämndemannavalet 2023, 2024*.

³⁴ Domstolsverket, *Uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser inför nämndemannavalet 2023, 2024*; Intervju Domstolsverket 2026-01-20.

³⁵ Intervju Justitiedepartementet, 2026-06-10.

³⁶ Av SOU 2013:49, *Nämndemannauppdraget – breddad rekrytering och kvalificerad medverkan* framkommer att flera nyvalda nämndemän har hoppat av direkt när de fått information från domstolen om uppdraget eller fått sitt schema, eftersom de har ansett att uppdraget inte motsvarar deras förväntningar.

³⁷ Domstolsverket, *Presentation för kommun region nämndemannaval 2023*.

nämndemän. Informationen till potentiella nämndemän kan dock, oavsett vem som förmedlar den, förbättras i vissa avseenden.

2.2.1 Nämndemännen får främst information från politiska partier inför uppdraget

Domstolsverkets information har inte varit den primära källan till information om uppdraget för nu verksamma nämndemän. Merparten (60 procent) av nämndemännen som besvarat vår enkät uppger att de främst fick information om nämndemannauppdraget via ett politiskt parti, följt av genom bekanta som varit nämndemän (15 procent) och annat sätt (12 procent). Endast 7 procent uppgav att de huvudsakligen fått information via Domstolsverkets informationsmaterial eller webbplats.³⁸ Eftersom en stor del av nämndemännen huvudsakligen fått information om uppdraget via politiska partier är Domstolsverkets information till nominerande och väljande organ, och därigenom politiska partier, extra viktig (se även avsnitt 2.3).

2.2.2 Uppdraget motsvarar nämndemännens förväntningar, men informationen inför att de tillträder kan förbättras i vissa avseenden

Genom vår enkät och våra intervjuer med nämndemän framkommer att majoriteten av nämndemännen (mellan 89 och 95 procent i enkäten beroende på domstolsslag) upplever att uppdraget som nämndeman motsvarat förväntningarna och att informationen de fick innan de tillträdde stämmer överens med hur uppdraget är i praktiken. Nämndemännens upplevelse av informationen skiljer sig inte nämnvärt beroende på huvudsaklig informationskälla. De som främst fått information via Domstolsverket svarar i linje med dem som fått information från annat håll.³⁹

När vi bryter ner nämndemännens upplevelse av informationen på olika områden framkommer att det finns förbättringspotential. Vi bedömer därför att nämndemännen bör informeras mer om vissa aspekter av uppdraget. Närmare hälften har i vår enkät svarat att de innan de valdes inte alls eller i liten utsträckning fick tillräcklig information om att man inte behöver vara partiansluten. Att uppdraget är opolitiskt, det vill säga att nämndemän inte får driva politiska åsikter i domstolen och påverkas av personliga värderingar, verkar däremot ha varit tydligare. Endast 8 procent uppgav att de inte alls eller i liten utsträckning fick information om det.⁴⁰

I vår enkät uppgav också drygt en tredjedel av nämndemännen att de inte alls eller i liten utsträckning fick tillräcklig information om arbetsinsatsen, exempelvis tidsåtgång, förberedelser eller antal tjänstgöringstillfällen. Detta bekräftas också av våra intervjuer. Både nämndemän, en domstol och Nämndemännens riksförbund

³⁸ Riksrevisionens enkät till nämndemän. Övriga svarsalternativ var Genom kommun/region (3 procent), och Vet inte (2 procent).

³⁹ Riksrevisionens enkät till nämndemän; Intervjuer tingsrätt nämndemän, 2026-01-22; tingsrätt nämndemän 2026-03-17; tingsrätt nämndemän 2026-04-13; tingsrätt nämndemän 2026-04-14; förvaltningsrätt nämndemän, 2026-04-24; tingsrätt nämndemän, 2026-04-27.

⁴⁰ Riksrevisionens enkät till nämndemän.

framför att det är viktigt att man får tydlig information om omfattningen av uppdraget när man tillfrågas. Ofta informeras om de ordinarie tjänstgöringstillfällena, men det finns också möjlighet till extra tjänstgöring.⁴¹

Drygt en tredjedel av nämndemännen uppger att de inte alls eller i liten utsträckning fick tillräcklig information om villkoren för uppdraget eller domstolens lämplighetsprövning av nämndemän. En fjärdedel uppger att de inte alls eller i liten utsträckning fick tillräcklig information om nämndemännens roll i dömandet.⁴² Vid ett par av våra intervjuer med nämndemän vid förvaltningsdomstolar framkom att skillnaden mellan domstolsslagen och vilka mål och ärenden respektive domstolsslag hanterar inte var tydligt innan de tillträdde.⁴³

Domstolsverket har under vår granskning utvecklat sin information till allmänheten på sin webbplats. Bland annat har informationen om nämndemännens roll och uppgifter förtydligats genom beskrivningar av vad nämndemän gör och vilka egenskaper som är värdefulla att ha i rollen. Vidare har det förtydligats vilka skyldigheter en nämndeman har utifrån uppträdande, tystnadsplikt, sekretess och jäv. Även informationen om domstolens lämplighetsprövning av valda nämndemän har utvecklats.⁴⁴ Informationen förmedlas genom både text och filmer. Den riktas inte direkt till några underrepresenterade grupper, men har heller inte det som mål.⁴⁵

2.3 Informationen till nominerande och väljande organ tar upp relevanta aspekter men har svårt att nå ut

Det är viktigt att Domstolsverket informerar de nominerande och väljande organen om vad som ska beaktas vid nominering och val av nämndemän. Domstolsverket kan rikta information direkt till dessa eller gå via domstolarna, som ändå behöver ha kontakt med organen för att begära nämndemän. Inför det senaste valet 2023 gick Domstolsverket i huvudsak via domstolarna. Vi konstaterar att de flesta domstolar har kontakt med nominerande eller väljande organ inför nämndemannaval. De informerar då om relevanta aspekter, men deras information om nämndemännens roll i dömandet bör förbättras. Domstolsverket tog inför nämndemannavalet 2023 fram ett stödmaterial som domstolarna kunde använda sig av i kontakterna med väljande och nominerande organ. Domstolarna upplever materialet som ett bra stöd. Vi kan dock konstatera att partierna på lokal nivå, som väljer ut kandidater, inte alltid nås av informationen om vad som ska beaktas vid nominering av nämndemän.

⁴¹ Riksrevisionens enkät till nämndemän; intervjuer Nämndemännens riksförbund, 2025-12-16; tingsrätt nämndemän, 2026-01-22; tingsrätt nämndemän, 2026-03-17; hovrätt administrativ personal, 2026-03-18.

⁴² Riksrevisionens enkät till nämndemän.

⁴³ Intervjuer kammarrätt nämndemän, 2026-03-13; förvaltningsrätt nämndemän, 2026-04-20.

⁴⁴ Domstolsverket, "Vanligt folk med ett ovanligt viktigt uppdrag", hämtad 2026-06-15.

⁴⁵ Domstolsverket, *Svar till Riksrevisionen, frågor mejl per 12 juni*, 2026-06-25.

2.3.1 Domstolsverkets riktade kommunikationsinsatser gentemot nominerande och väljande organ har blivit färre

Inför nämndemannavalet 2019 genomförde Domstolsverket flera insatser gentemot nominerande och väljande organ. Bland annat skickade Domstolsverket ut ett digitalt nyhetsbrev med budskap om att föryngra och bredda kåren, utvecklade webbplatsen och tog fram en e-utbildning för dem som nominerar nämndemän. Informationen spreds via riksdagspartiernas centrala organisationer, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) samt registratorer i kommuner och regioner. Domstolsverket följde upp insatserna genom två enkäter till personer i de politiska partierna som nominerade nämndemän, respektive tjänstemän som förberedde nämndemannaval. Det var få som svarade på enkäterna. Av dem som svarade hade nästan alla tjänstemän nåtts av Domstolsverkets information, men en fjärdedel av personerna i de politiska partierna hade inte nåtts av den.⁴⁶ Uppföljningen låg till grund för att se över webbplatsen, men inte för att identifiera eller justera i kontaktvägarna med väljande och nominerande organ.⁴⁷

Inför nämndemannavalet 2023 gjorde Domstolsverket färre riktade kommunikationsinsatser gentemot nominerande och väljande organ än inför valet 2019. Enligt Domstolsverket berodde det dels på att uppföljningen efter valet 2019 visade att det trots många insatser var svårt att nå ut till nominerande och väljande organ, dels på att uppdraget inför valet 2019 sträckte sig över tre år och medgav fler insatser medan uppdraget inför valet 2023 genomfördes i direkt anslutning till valet. I stället fokuserade Domstolsverket inför valet 2023 på att se över webbplatsen och på att stödja domstolarna genom att ta fram material de kunde använda sig av i sina kontakter med de organ som nominerar och väljer nämndemän.

Kommunikationsinsatserna direkt mot nominerande och väljande organ bestod av ett mejl till alla kommuner och regioner riktat till ansvarig för nämndemannaval. Mejlet informerade om en allsidig sammansättning, att det inte finns krav på partipolitisk koppling samt hänvisade till den permanenta sidan på Domstolsverkets webbplats som riktar sig till dem som nominerar och väljer nämndemän. På webbplatsen finns bland annat information om processen för nämndemannaval, behörighets- och lämplighetskrav samt vad som ska eftersträvas vad gäller allsidig sammansättning.⁴⁸ Domstolsverket har under vår granskning utvecklat informationen på sin webbplats till dem som nominerar och väljer nämndemän. Bland annat framgår det tydligt vad som behöver förändras för att nämndemannakåren bättre ska spegla befolkningen och det finns en tydlig uppmaning om att släppa kravet på partimedlemskap. Vidare framgår vilka egenskaper som är värdefulla i rollen som nämndeman.⁴⁹

⁴⁶ Domstolsverket, *Långsiktigt nämndemannauppgång 2016-2019, 2020*.

⁴⁷ Domstolsverket, *Svar till Riksrevisionen, frågor mejl per 12 juni, 2026-06-25*.

⁴⁸ Domstolsverket, *Uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser inför nämndemannavalet 2023, 2024*; Sveriges Domstolar, "För dig som nominerar och väljer", hämtad 2026-05-19.

⁴⁹ Sveriges Domstolar, "För dig som nominerar och väljer", hämtad 2026-06-15.

Domstolsverket uppgav att det inte varit möjligt att utvärdera insatserna riktade till nominerande och väljande organ i samband med nämndemannavalet 2023. Anledningen är att Domstolsverket inte vet vilka kommunernas och regionernas registratorer skickade materialet till. Att skicka en enkät via registratorerna gav efter valet 2019 en låg svarsfrekvens.⁵⁰ Eftersom Domstolsverket inte har kunnat följa upp vilka som har nåtts av informationen är det svårt att avgöra om Domstolsverkets insatser varit relevanta.

2.3.2 Domstolsverkets stöd är tydligt, men domstolarnas information varierar

Som nämnts ovan tog Domstolsverket inför nämndemannavalet 2023 fram ett stödmaterial som domstolarna kunde använda sig av i kontakterna med nominerande och väljande organ.⁵¹ Materialet bestod av en Powerpointpresentation och ett förslag till brev som domstolarna kunde skicka till kommuner och regioner. Majoriteten (70 procent) av domstolarna uppger i vår enkät att de känner till materialet. Av de som kände till materialet var det knappt tre fjärdedelar (73 procent) som använde det.⁵²

Av de domstolar som känner till Domstolsverkets stödmaterial upplever merparten (80 procent eller högre) att materialet är tydligt avseende nämndemännens roll, vad som ska beaktas i nomineringen, domstolens lämplighetsprövning, att det är ett opolitiskt uppdrag, att partimedlemskap inte är ett krav och vikten av en representativ sammansättning. Något färre, 76 procent, uppger att stöd materialet är tydligt vad gäller vad som menas med en representativ sammansättning.⁵³ Vi delar bedömningen att materialet överlag är tydligt. Det framgår exempelvis både av förslaget till brev och i Powerpointpresentationen att det generellt sett behövs fler nämndemän som är yngre än 45 år. Det framgår också att det är viktigt att den som är intresserad av uppdraget som nämndeman får bra information om vad det innebär, för att undvika att nämndemän lämnar sitt uppdrag i förtid.⁵⁴

Vår enkät till domstolarna visar att 77 procent av domstolarna har någon form av kontakt med nominerande och/eller väljande organ inför nämndemannaval, främst med väljande organ.⁵⁵ De informerar då oftast om att uppdraget är opolitiskt (80 procent), vikten av en representativ sammansättning (72 procent), vad som ska och bör beaktas vid nominering (70 procent), att partianslutning inte krävs (65 procent), domstolens lämplighetsprövning (63 procent) och vad en allsidig sammansättning innebär (61 procent). Knappt 41 procent informerar om

⁵⁰ Domstolsverket, *Uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser inför nämndemannavalet 2023, 2024*; Domstolsverket, *Svar till Riksrevisionen, frågor mejl per 12 juni, 2026-06-25*.

⁵¹ Domstolsverket, *Uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser inför nämndemannavalet 2023, 2024*.

⁵² Riksrevisionens enkät till domstolar.

⁵³ Riksrevisionens enkät till domstolar.

⁵⁴ Sveriges Domstolars intranät, *Text i brev för att begära nämndemän, 2023-03-27*; Domstolsverket, *Presentation för kommun och region nämndemannaval 2023*.

⁵⁵ 77 procent av tingsrätterna, 83 procent av hovrätterna, 67 procent av förvaltningsrätterna och 100 procent av kammarrätterna har kontakt med nominerande och/eller väljande organ.

nämndemännens roll i dömandet.⁵⁶ Vi bedömer att även information om nämndemännens roll är viktig för att nominerande och väljande organ ska kunna hitta lämpliga personer till uppdraget.

2.3.3 Informationen når inte alltid fram till dem som väljer ut kandidater

Våra samtal med några av de kommuner och regioner som ansvarar för val till domstolar i vårt urval visar att det varierar om nominerande och väljande organ har nått av informationen från Domstolsverket eller domstolarna. I vissa fall har regionen eller kommunen vidarebefordrat informationen till de lokala partiorganisationerna.⁵⁷ Den information som har nått fram har bland annat handlat om behovet av att bredda nämndemannakåren, särskilt i fråga om ålder.⁵⁸ I tre samtal uppges att partiets interna valberedning gjort en översyn av åldersfördelningen bland nämndemännen, i ett fall uttryckligen mot bakgrund av Domstolsverkets önskemål om föryngning.⁵⁹ Några kommuner och regioner uppger också att det i perioder kan vara svårt att få personer att vilja ta på sig uppdraget som nämndeman. Det kan handla om att man inte har tid eller har lång resväg till domstolen.⁶⁰ Sådant kan också påverka möjligheten att nominera och välja kandidater med specifika egenskaper.

De flesta ser begränsat behov av ytterligare information inför nominering och val. Flera uppger att partierna redan känner till vad uppdraget kräver, att information kan fås från erfarna nämndemän eller att man själv söker upp den.⁶¹ Samtidigt efterfrågas i några fall tydligare information om uppdragets innehåll samt återkoppling från domstolen av nämndemännens deltagande och lämplighet. Kontakten mellan domstolar och nominerande eller väljande organ under mandatperioden är begränsad och sker främst vid behov, såsom vid fyllnadsval.⁶² I några samtal lyfts att information som kommer till valberedningen eller fullmäktige är bra, men att när man kommer till det steget i processen har man i princip redan valt ut kandidaterna. Det upplevs därför viktigare att informationen kommer ut till de lokala partiorganisationerna.⁶³

⁵⁶ Riksrevisionens enkät till domstolar.

⁵⁷ Samtal med region ordförande valberedningen, 2026-04-28; kommun ordförande valberedningen, 2026-04-22; region ordförande valberedningen, 2026-05-06; region ordförande valberedningen, 2026-05-12; region ordförande i ett partis valberedning, 2026-05-07; kommun nämndsekreterare, 2026-04-20; kommun ordförande fullmäktige, 2026-04-16:1; region politisk sekreterare, 2026-05-13.

⁵⁸ Samtal med kommun ordförande valberedningen, 2026-04-22; kommun vice ordförande valberedningen, 2026-04-24; kommun gruppleddare politiskt parti, 2026-04-20; region politisk sekreterare, 2026-05-13.

⁵⁹ Samtal med region ordförande valberedningen, 2026-04-28; region ordförande i ett partis valberedning, 2026-05-07; kommun vice ordförande valberedningen, 2026-04-24.

⁶⁰ Samtal med region ordförande valberedningen, 2026-05-12; kommun ordförande fullmäktige, 2026-04-16:2; region ordförande valberedningen, 2026-04-28.

⁶¹ Samtal med region ordförande valberedningen, 2026-05-12; kommun ordförande fullmäktige, 2026-04-16:1; region ordförande valberedningen, 2026-04-28; kommun ordförande valberedningen, 2026-04-22; kommun vice ordförande valberedningen, 2026-04-24; kommun gruppleddare politiskt parti, 2026-04-20; region politisk sekreterare, 2026-05-13.

⁶² Samtal med region ordförande valberedningen, 2026-04-28; region ordförande valberedningen, 2026-05-06; region ordförande i ett partis valberedning, 2026-05-07; kommun ordförande fullmäktige, 2026-04-16:1; kommun ordförande fullmäktige, 2026-04-16:2; kommun vice ordförande valberedningen, 2026-04-24; kommun gruppleddare politiskt parti, 2026-04-20; region politisk sekreterare, 2026-05-13; kommun ordförande fullmäktige, 2026-04-20; kommun ordförande fullmäktige, 2026-04-16:3.

⁶³ Samtal med region ordförande valberedningen, 2026-05-06; kommun ordförande fullmäktige, 2026-04-16:1.

3 Nämndemännens introduktionsutbildning kan utvecklas

I det här kapitlet svarar vi på delfrågan om domstolarna, med stöd av Domstolsverket, tillhandahåller ändamålsenlig utbildning och instruktion för nämndemän. För att nämndemännen ska kunna fullgöra sitt uppdrag behöver de enligt oss ha fått en utbildning som tydliggör deras roll och hur förhandling och dömande går till. De behöver ha fått instruktioner från juristdomaren om viktiga aspekter i ärendet och ges möjlighet att känna sig trygga med att föra fram sin åsikt under överläggningarna.

Våra viktigaste iakttagelser

- Alla nya nämndemän får en introduktionsutbildning, men inte alla omvalda anser att de har gått en repetitionsutbildning.
- Nämndemän upplever att det är mycket information att ta in på kort tid under introduktionsutbildningen.
- Domstolarna bestämmer själva hur de lägger upp utbildningen. Domstolsverkets material får dock stort inflytande. Materialet ger en bra gemensam bas, men saknar inslag av diskussion och reflektion som kan hjälpa till att befästa kunskaperna.
- Längden på introduktionsutbildningen varierar mellan domstolarna. Domstolsverket har inte lämnat rekommendationer om hur lång utbildningen som minst bör vara.
- Nämndemännen är nöjda med juristdomarens instruktioner i ärendena och upplever att de kommer till tals under överläggningarna.

3.1 Utbildningens innehåll och omfattning varierar

Domstolarna ska ge alla nya nämndemän en introduktionsutbildning innan de börjar tjänstgöra, och omvalda nämndemän ska gå en repetitionsutbildning.⁶⁴ Eftersom det saknas krav på utbildningarnas längd och innehåll varierar omfattningen mellan domstolarna.⁶⁵ Innehållet varierar också något, men Domstolsverkets utbildningsmaterial utgör en gemensam bas som de flesta domstolar använder.

De flesta nämndemän upplever att utbildningen förberedde dem för uppdraget, men efterfrågar mer tid, fördjupning och erfarenhetsutbyte. Vi bedömer att Domstolsverkets utbildningsmaterial tar upp relevanta aspekter, men borde inkludera fler exempel och diskussionsfrågor för att befästa förståelsen bättre. Detta kan också göra utbildningarna mer interaktiva och upplevas mindre som ”korvstoppning”.

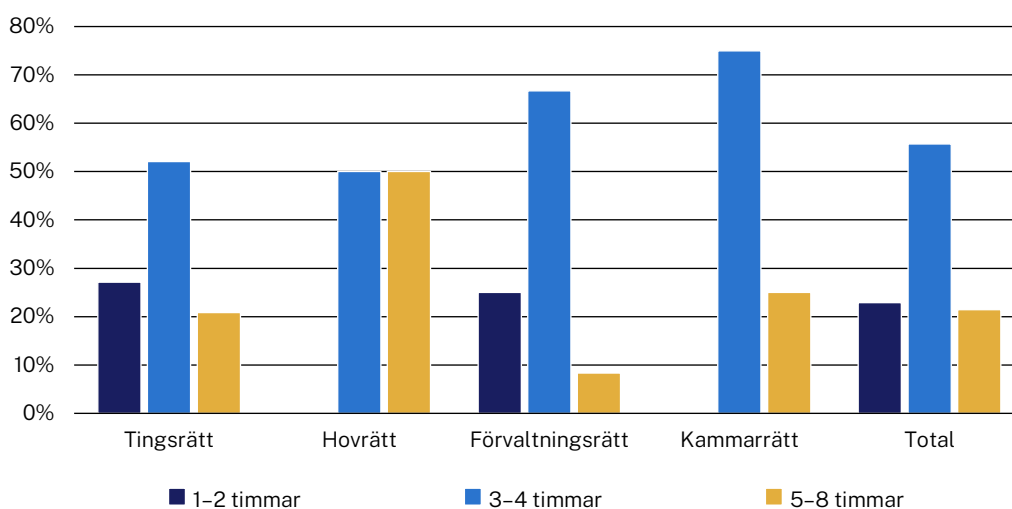
⁶⁴ 6 a § förordning (1996:381) med tingsrättsinstruktion; 5 a § förordning (1996:382) med förvaltningsrättsinstruktion; 4 a § förordning (1996:380) med kammarrättsinstruktion; 4 a § förordning (1996:379) med hovrättsinstruktion; prop. 2013/14:169; intervju Domstolsverket 2026-01-09.

⁶⁵ Nämndemännens riksförbund, ”5 frågor på agendan”, *Nämndemannen*, nummer 3, 2025.

3.1.1 Utbildningen varierar i längd och upplevs som komprimerad

Domstolsverket kan inte styra domstolarna och kan därmed inte bestämma hur lång utbildning de ska ge, men lämnar heller inte några rekommendationer om det. Utbildningens längd varierar mellan domstolarna. Drygt hälften av domstolarna uppger i vår enkät att deras introduktionsutbildning är 3–4 timmar. För resterande är det jämnt fördelat mellan om utbildningen är 1–2 timmar eller 5–8 timmar. Det är framför allt överrätterna som ger längre utbildningar.⁶⁶

Diagram 1 Fördelning av längd på introduktionsutbildningen, per domstolsslag

Källa: Riksrevisionens enkät till domstolar.

Våra intervjuer visar att introduktionsutbildningen upplevs som komprimerad. Nämndemännen ska ta in mycket information på kort tid och efterfrågar möjlighet att diskutera och ställa frågor när de hunnit tjänstgöra och kommit in i rollen.⁶⁷ Särskilt utbildningarna på 1–2 timmar borde då vara otillräckliga. Domstolsakademin på Domstolsverket ser över utbildningen inför nämndemannavalet 2027. Tanken är att dela upp den i tre olika tillfällen: praktiska frågor, grundutbildning om rollen och hur dömandet går till samt repetition efter en tids tjänstgöring. Domstolsverket kan däremot endast rekommendera upplägg; varje domstol beslutar själv om utbildningens form och innehåll.⁶⁸ En bättre utbildning för nämndemän är en av Nämndemännens riksförbunds strategiska prioriteringar. De vill att utbildningen ska omfatta minst en dag och ge utrymme för reflektion och erfarenhetsutbyte.⁶⁹

⁶⁶ Riksrevisionens enkät till domstolar.

⁶⁷ Intervju Nämndemännens riksförbund 2025-12-16; tingsrätt juristdomare 2026-02-05; förvaltningsrätt nämndemän 2026-02-06; tingsrätt nämndemän 2026-04-13; tingsrätt nämndemän 2026-04-27.

⁶⁸ Intervju Domstolsverket 2026-01-16.

⁶⁹ Nämndemännens riksförbund, *Snabbrapport efter NRF:s vårmöte med Domstolsverkets (DOV) generaldirektör*, 2022; Nämndemännens riksförbund, "5 frågor på agendan", *Nämndemännen*, nummer 3, 2025.

Vanligen genomförs utbildningarna fysiskt i domstolen, men en knapp tredjedel av domstolarna erbjuder alla nämndemän att gå Domstolsverkets e-utbildning i stället. Det är vanligare att använda e-utbildningen för repetitionsutbildning. Den fysiska repetitionsutbildningen tycks till stor del innebära att man går introduktionsutbildningen igen tillsammans med nyvalda nämndemän.⁷⁰ Nämndemän som har tjänstgjort mer än en mandatperiod på fyra år ska ha gått en repetitionsutbildning. Ändå svarar 28 procent av de som har tjänstgjort 5–8 år och 13 procent av de som har tjänstgjort 9 år eller mer att de inte har det.⁷¹

Knappt en tredjedel av domstolarna erbjuder kortare fortbildningar, men majoriteten erbjuder inte fortbildning alls. De fortbildningar som har getts har handlat om exempelvis förändringar i lagstiftning, bevisvärdering eller olika sakområden som socialförsäkringsmål eller migrationsmål.⁷² Samtidigt ska nämndemännen inte vara juridiskt bildade. Flera juristdomare är därför tveksamma till att erbjuda mer juridisk utbildning även om nämndemännen efterfrågar det. De menar att utbildningarna av nämndemännen i stället bör fokusera på hur andra kan uppfatta ens beteende och jävsfrågor. Vissa juristdomare anser dock att mer juridisk kunskap ger nämndemännen bättre förutsättningar genom att öka förståelsen för vad de ska lyssna efter under en förhandling.⁷³

Tidigare studier har visat att nämndemännens partitillhörighet påverkar dömandet, och deras politiska kopplingar har kritiserats.⁷⁴ Utbildning och träning för nämndemännen kan motverka potentiella brister med politiskt tillsatta nämndemän. Exempelvis visar studier att kort men återkommande träning för poliser minskar fördomsfulla beslut.⁷⁵ Liknande träning för nämndemän borde ge liknande resultat.

3.1.2 Domstolsverket har stor påverkan på innehållet

Domstolsverket har tagit fram utbildningsmaterial för introduktions- och repetitionsutbildning i form av Powerpointpresentationer för nämndemän i allmänna domstolar respektive förvaltningsdomstolar samt en säkerhetsutbildning. Det är däremot domstolarna som genomför utbildningarna för sina respektive nämndemän. Domstolsverket har också tagit fram e-utbildningar för introduktions- och

⁷⁰ Riksrevisionens enkät till domstolar; intervjuer kammarrätt nämndemän 2026-03-13; hovrätt administrativ personal 2026-03-18; tingsrätt administrativ personal 2026-03-30; tingsrätt administrativ personal 2026-04-16; förvaltningsrätt administrativ personal 2026-04-20.

⁷¹ Riksrevisionens enkät till nämndemän.

⁷² Riksrevisionens enkät till domstolar; intervju förvaltningsrätt administrativ personal och juristdomare 2026-01-22; tingsrätt juristdomare 2026-03-30.

⁷³ Intervju Domstolsverket 2026-01-16; tingsrätt juristdomare 2026-02-04; hovrätt juristdomare 2026-03-18; tingsrätt juristdomare 2026-03-30.

⁷⁴ Roos, Linus, *När rätten lägger lagboken åt sidan. En retorsk studie av nämndemannadomar*, Örebro universitet, 2022; Ekman, Cecilia, "Nämndemannen och nämndemännen – till vilken nytta? Kognitionsvetenskapliga perspektiv på kollektivt beslutsfattande", *Svensk Juristtidning* 2021; Martén, Linna, *Political Bias in Court? Lay Judges and Asylum Appeals Working Paper 2015:2*, Uppsala universitet 2015; Shamen Anwar, Patrick Bayer, Randi Hjalmarsson, *Politics in the Courtroom: Political Ideology and Jury Decision Making*, Göteborgs universitet, 2015; Europeiska kommissionen, *SWD (2026) 927 final*, 2026.

⁷⁵ Dube, MacArthur, Shah. *A Cognitive View of Policing* NBER Working Paper No. 31651, 2023; intervju forskare 2026-01-23.

repetitionsutbildningarna som man går igenom själv vid en dator. Materialet och e-utbildningarna tar upp vad uppdraget innebär, rätten till arvoden och ersättningar, domstolarnas organisation, måltyper vid respektive domstolsslag, hur lagstiftningen är uppbyggd, uppförande i rättssalen, jäv, tystnadsplikt och vad som kan vara olämpligt att yttra sig om, exempelvis i sociala medier. Powerpointpresentationerna avslutas med domareden som alla närvarande avlägger gemensamt.⁷⁶

Vår enkät till domstolar där nämndemän tjänstgör visar att de flesta av dem, 79 procent, använder Domstolsverkets material. Ytterligare 20 procent uppger att de delvis använder materialet.⁷⁷ I praktiken innebär utbildningarna generellt att en lagman eller rådman går igenom Domstolsverkets Powerpointpresentation, att den administrativa personalen informerar om praktiska frågor och eventuellt att den lokala nämndemannaföreningen presenterar sig. Bilden bekräftas av våra intervjuer och av vår observation av en utbildning. Det tyder enligt oss på att Domstolsverkets material får ett stort genomslag i utbildningarnas innehåll och genomförande. Hur materialet utformas blir därför viktigt för kvaliteten i utbildningarna.

Som komplement till utbildningen och som referensmaterial har Domstolsverket också tagit fram två handböcker, en för nämndemän i allmänna domstolar och en för nämndemän i förvaltningsdomstolar. De går igenom samma aspekter som utbildningsmaterialet, men går lite djupare i vissa frågor. När Domstolsverket nu uppdaterar utbildningsmaterialet uppdaterar man även dessa.⁷⁸ Ungefär hälften av nämndemännen känner till handböckerna och ungefär en femtedel använder dem. Handböckerna är relativt okända även bland domstolarna, knappt hälften av domstolarna känner till dem och drygt en fjärdedel uppger att de hänvisar nämndemännen till dem. Det finns även andra handböcker för nämndemän än Domstolsverkets. Även dessa är okända; 90 procent av domstolarna hänvisar inte till dem och 83 procent av nämndemännen känner inte till dem.⁷⁹

3.1.3 Utbildningsmaterialet uppmuntrar inte till diskussion

Domstolarna är överlag nöjda med Domstolsverkets material. Även nämndemännen upplever att den senaste introduktionsutbildningen de gick var tillräckligt tydlig, och tre fjärdedelar av nämndemännen upplever att utbildningen ganska eller mycket bra förberedde dem för uppdraget. Nämndemän i åldern 18–24 år tycker dock i mindre utsträckning än de i äldre åldersgrupper att utbildningen förberedde dem bra för uppdraget. Samtidigt uppger yngre i ungefär samma utsträckning som andra att utbildningen var tillräckligt tydlig om nämndemäns roll i dömandet, hur en förhandling respektive överläggning går till och vad som ska beaktas i dömandet.

⁷⁶ Domstolsverket, Powerpointpresentationer *Introduktionsutbildning för nämndemän – Allmän domstol*, 2025; *Introduktionsutbildning för nämndemän – Allmän förvaltningsdomstol*, 2025; *Repetitionsutbildning för nämndemän – Allmän domstol*; *Repetitionsutbildning för nämndemän – Allmän förvaltningsdomstol*, 2025.

⁷⁷ Riksrevisionens enkät till domstolar.

⁷⁸ Sveriges Domstolar, *Handbok för nämndemän i tingsrätt och hovrätt*, 2014; Sveriges Domstolar, *Handbok för nämndemän i förvaltningsrätt och kammarrätt*, 2014. Domstolsverket håller på att uppdatera handböckerna.

⁷⁹ Riksrevisionens enkät till domstolar; Riksrevisionens enkät till nämndemän.

Gruppen verkar alltså inte sakna någon specifik information i utbildningen.⁸⁰ Det kan tyda på att informationen snarare behöver föras fram på ett annat sätt. Forskning visar att lärande kan fördjupas om genomgångar varvas med aktivt lärande som inkluderar bearbetning av informationen, kritisk granskning och ställningstaganden.⁸¹

Domstolsverkets material innehåller inte diskussionsfrågor som kan fördjupa förståelsen för exempelvis vad som kan vara jäv eller varför en viss klädsel kan vara olämplig. Det visar heller inte exempel på skriftligt material som nämndemännen behöver förhålla sig till. Att se sådana exempel kan underlätta för nyblivna nämndemän att orientera sig i det skriftliga materialet. Cirka en fjärdedel av domstolarna, främst de allmänna domstolarna, uppger att de i stor eller ganska stor utsträckning kompletterar Domstolsverkets material med att visa exempel på det skriftliga materialet som nämndemännen kommer i kontakt med. De flesta uppger också att de kompletterar utbildningarna med reflektion och diskussion om klädsel, jäv och uppträdande. Domstolarna kan dock behöva se över hur detta görs. Nämndemännen upplever i mindre utsträckning än domstolarna att de under utbildningen fick möjlighet att reflektera över och diskutera jäv och uppförande. Skillnaderna är störst vad gäller praktisk genomgång av lokaler och möjlighet att ställa frågor under utbildningen. 80 procent av domstolarna menar att nämndemännen under utbildningen i stor utsträckning ges möjlighet att ställa frågor och 90 procent anger att de i stor eller ganska stor utsträckning gör en praktisk genomgång av rättssal och lokaler. Motsvarande andelar för nämndemännen är 36 procent respektive 59 procent. Två tredjedelar av domstolarna följer inte alls upp hur nämndemännen upplever introduktionsutbildningen. En femtedel följer upp utbildningen ibland, medan 7 procent gör det efter varje utbildning.⁸² Utan uppföljning är det svårt för domstolarna att veta om något, och i så fall vad, behöver ändras i utbildningarna. Det blir också svårt att fånga nämndemännens uppfattning av utbildningarna, som skiljer något från domstolarnas uppfattning.

3.2 Instruktionerna till nämndemännen upplevs tillräckliga

Det är juristdomarens uppgift att instruera nämndemännen inför förhandlingar och överläggningar.⁸³ I våra intervjuer lyfts att instruktionerna bör fokusera på knäckfrågorna i ärendet och de rättsliga ramarna, men att sammanfattningen av ärendet ibland tar överhanden.⁸⁴ Vilka instruktioner som bör ges och hur man håller i en överläggning ingår i notarie- och fiskalsutbildningarna som domstolarna och Domstolsakademin håller i.⁸⁵ Nämndemännen är generellt nöjda: 93 procent uppger

⁸⁰ Riksrevisionens enkät till domstolar; Riksrevisionens enkät till nämndemän.

⁸¹ Se exempelvis Elmgren, Henriksson, *Universitetspedagogik*, 2016.

⁸² Riksrevisionens enkät till domstolar; Riksrevisionens enkät till nämndemän.

⁸³ JO Riksdagens ombudsman, beslut dnr 2243-2018; intervju Domstolsverket 2026-01-16.

⁸⁴ Intervjuer förvaltningsrätt juristdomare och administrativ personal 2026-01-16; förvaltningsrätt nämndemän 2026-04-20.

⁸⁵ Intervju Domstolsverket 2026-01-16.

att de vid alla eller de flesta överläggningarna har fått tillräckliga instruktioner från juristdomaren. Nämndemän i förvaltningsdomstolar är lite nöjdare än de i allmänna domstolar.⁸⁶ Juristdomarna uttrycker både att det är lätt att instruera nämndemän och säkerställa deras förståelse för juridiken, och att detta är svårt och tidskrävande.⁸⁷ Det har förekommit fall när instruktionerna har brustit. JO har kritiserat juristdomare för att inte ha informerat nämndemännen tillräckligt om vad deras ställningstagande innebär när det inte baseras på juridisk argumentation.⁸⁸

I förvaltningsdomstolarna och hovrätterna får nämndemännen i normalfallet ett så kallat tryck ungefär en vecka innan förhandlingen. Trycket innehåller information om ärendet såsom utredningar, tidigare beslut eller domar och utlåtanden. Våra intervjuer visar att nämndemännen generellt upplever att de har tillräckligt med tid att förbereda sig och att det sällan innebär problem att hoppa in med kort varsel utan tid för förberedelse. I förvaltningsrätterna träffas nämndemännen och juristdomaren vanligtvis cirka 15 minuter innan förhandlingen börjar. Protokollföraren (jurist vid domstolen) och juristdomaren ger då en genomgång av ärendet och nämndemännen kan ställa frågor. Inför överläggningen gör protokollföraren och juristdomaren också en genomgång och presenterar förslag till avgörande.⁸⁹

I tingsrätter är det ovanligt att det skickas ut material i förväg. Det förekommer på en del, framför allt mindre, domstolar för att man ska kunna lösa eventuellt jäv. Material skickas inte ut eftersom enbart det som sägs under förhandlingen ska tas i beaktande vid dömandet. Det är heller inte lika vanligt att juristdomare och nämndemän träffas för en genomgång innan förhandlingen. Däremot inleds överläggningen efter förhandlingen med att protokollföraren och juristdomaren går igenom ärendet och ger förslag till avgörande.⁹⁰

3.3 Nämndemännen kommer till tals under överläggningarna

Överläggningen följer efter förhandlingen och innebär att rätten bestämmer utfall.

Det finns regler för i vilken ordning ledamöterna ska yttra sig och rösta.

I normalfallet ger juristen som har förberett ärendet sin ståndpunkt först. Ingår flera juristdomare i rätten uttalar sig ordföranden sist. Nämndemännen uttalar sig efter ordföranden.⁹¹

⁸⁶ Riksrevisionens enkät till nämndemän.

⁸⁷ Intervjuer tingsrätt juristdomare 2026-03-23, hovrätt juristdomare 2026-03-18; kammarrätt juristdomare 2026-03-11; tingsrätt juristdomare 2026-02-15; förvaltningsrätt juristdomare 2026-04-15; förvaltningsrätt juristdomare 2026-04-20.

⁸⁸ JO Riksdagens ombudsman, beslut dnr 2243-2018.

⁸⁹ Intervjuer förvaltningsrätt nämndemän 2026-02-06, kammarrätt juristdomare 2026-03-11; hovrätt nämndemän 2026-03-18; förvaltningsrätt nämndemän 2026-04-14; förvaltningsrätt juristdomare 2026-04-15; förvaltningsrätt nämndemän 2026-04-24.

⁹⁰ Intervjuer tingsrätt nämndemän 2026-01-22; tingsrätt juristdomare 2026-02-05; hovrätt juristdomare 2026-03-18; tingsrätt juristdomare 2026-03-30; tingsrätt nämndemän 2026-04-13; tingsrätt juristdomare 2026-04-28.

⁹¹ Se 29 kap. och 16 kap. rättegångsbalken (1942:740), 26 § lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar.

Nämndemännen upplever över lag att de kommer till tals, kan lägga fram en avvikande åsikt och har möjlighet att ställa frågor till juristdomarna under överläggningarna. En liten del, cirka 6 procent, anser inte detta. Nämndemännen i förvaltningsdomstolarna upplever i lite större utsträckning än de i allmänna domstolar att de kan komma till tals, lägga fram en avvikande åsikt och ställa frågor.⁹² Vi har observerat vid fyra överläggningar. De stämmer med bilden att alla fick komma till tals, men också att juristdomarna styrde diskussionerna genom sättet att presentera sina ståndpunkter. Även våra intervjuer visar samma bild.⁹³

Nämndemännen upplever däremot i mindre utsträckning att deras perspektiv och erfarenheter bidrar till domstolens avgöranden; 35 procent tycker att det sker i alla eller nästan alla överläggningar, 47 procent vid de flesta överläggningar och resterande vid få eller inga överläggningar. Juristdomarna menar i våra intervjuer att nämndemännens bidrag ligger i att de kan uppfatta andra saker under förhandlingarna än juristdomaren, att de kan bidra med andra erfarenheter (exempelvis från sitt arbetsliv), och att de kan se om juristdomarens resonemang är rimligt och förståeligt.⁹⁴

⁹² Riksrevisionens enkät till nämndemän.

⁹³ Intervjuer tingsrätt juristdomare 2026-02-04; tingsrätt juristdomare 2026-02-05; kammarrätt nämndemän 2026-03-13; tingsrätt nämndemän 2026-03-17; hovrätt nämndemän 2026-03-18; tingsrätt juristdomare 2026-03-30; förvaltningsrätt nämndemän 2026-04-20.

⁹⁴ Riksrevisionens enkät till nämndemän; intervjuer tingsrätt juristdomare 2026-02-05; kammarrätt juristdomare 2026-03-11; hovrätt juristdomare 2026-03-18; tingsrätt juristdomare 2026-03-23; tingsrätt juristdomare 2026-03-30; förvaltningsrätt nämndemän 2026-04-20; förvaltningsrätt juristdomare 2026-04-20.

4 Domstolarnas löpande arbete med nämndemän är i flera delar effektivt

I det här kapitlet svarar vi på delfrågan om domstolarnas löpande arbete avseende nämndemän är effektivt. Enligt oss bör domstolarna där nämndemän tjänstgör i samband med val av nämndemän samt löpande kontrollera nämndemännens lämplighet för uppdraget och använda sig av avstängning och entledigande om nämndemän inte anses lämpliga. Vidare bör domstolarna säkerställa att nämndemän på ett enkelt sätt kan begära och få arvode och ersättning i samband med sin tjänstgöring. De bör också föra en dialog med nämndemännen inför schemaläggning för att se om det finns några hinder för tjänstgöring som kan tas i beaktande, i möjligaste mån säkerställa förutsägbarhet i tjänstgöringen och vid schemaläggningen verka för en allsidig sammansättning av nämndemän.

Våra viktigaste iakttagelser

- Domstolarnas kontroll av nämndemäns behörighet och lämplighet sker huvudsakligen vid starten av en ny tjänstgöringsperiod och är till stor del automatiserad. Domstolarna upplever att kontrollerna generellt fungerar väl, men efterfrågar vissa förenklingar och utökade möjligheter till kontroll. Nuvarande regelverk medger inte löpande lämplighetskontroller mot register under tjänstgöringsperioden.
- Få nämndemän stängs av eller entledigas från sitt uppdrag på grund av att de är olämpliga. De flesta nämndemän som avslutar sitt uppdrag i förtid gör det på egen begäran.
- En tredjedel av domstolarna anser att nämndemäns beteende i rättssalen har påverkat domstolens trovärdighet negativt. Det pekar på behovet att uppmärksamma och diskutera beteende även under tjänstgöringsperioden.
- Såväl arvodeshantering som schemaläggning upplevs av både domstolar och nämndemän i huvudsak fungera väl. Domstolarna har via ett gemensamt it-verktyg standardiserade rutiner för hanteringen, men vissa manuella moment kvarstår. De skapar visst merarbete eller särskild hantering.
- Domstolarna tar oftast hänsyn till kön, och ibland ålder, i sammansättningen av nämnder, men inte till andra bakgrundsvariabler.

4.1 Domstolarnas kontroll sker vid ny tjänstgöringsperiod

De enskilda domstolarna kontrollerar behörigheten och lämpligheten hos den som utsetts till nämndeman. Domstolarnas kontroll sker när nämndemannen påbörjar en ny tjänstgöringsperiod. Under tjänstgöringsperioden kontrollerar domstolarna inte behörighet och lämplighet löpande utan bara på förekommen anledning. Regelverket medger inte återkommande kontroller mot belastnings- eller misstankeregistret.

4.1.1 Domstolarnas initiala kontroll är till stor del automatiserad

Partierna som är representerade i kommun- respektive regionfullmäktige nominerar nämndemän som sedan väljs av fullmäktige. De ska säkerställa att nämndemännen är av god vandel och lämpliga. Vår bild är att det varierar hur partierna gör detta. Våra samtal med lokala partier visar att det är vanligt att nominera bland medlemmarna. Lämplighetskontrollen blir då att någon känner personen. Något parti har lokalt tagit fram riktlinjer för vem som ska anses vara lämplig, och något tar in CV om det handlar om nyare, mindre kända, partimedlemmar. Det förekommer också att partierna intervjuar kandidaterna. Fullmäktige brukar enligt våra samtal inte göra några kontroller; valet är en formalitet där de som nominerats väljs.⁹⁵

För att vara behörig som nämndeman ska man vara folkbokförd i domstolens domkrets, vara över 18 år och inte vara försatt i konkurs eller under förvaltarship (förvaltarfrihet). Vidare får nämndemännen inte ha vissa yrken.⁹⁶ Dessutom ska de vara lämpliga för uppdraget utifrån omdöme, självständighet, laglydnad och andra omständigheter som kan vara av betydelse för lämplighetsprövningen.⁹⁷ Domstolarna kontrollerar behörighet genom registerslagningar. Lämplighetskontrollen innebär en kontroll mot belastningsregistret. En träff i belastningsregistret innebär däremot inte per automatik att nämndemannen är olämplig. Den enskilda domstolen, i praktiken domstolschefen, bedömer om den registrerade brottsligheten kan påverka förtroendet för domstolen negativt. Domstolen kan i så fall besluta att personen inte är lämplig att tjänstgöra som nämndeman. Domstolarna kan också kontrollera mot misstankeregistret. Det infördes som möjlighet 2025 och görs på en särskild blankett som Domstolsverket och Polismyndigheten har tagit fram.⁹⁸

Domstolarna gör sin kontroll efter att nämndemännen har blivit valda; det är då de får information om vilka som ska tjänstgöra som nämndemän. Delar av kontrollerna sker automatiskt när domstolen registrerar de valda nämndemännen i it-verktyget Nämndemannastödet som Domstolsverket tillhandahåller. Det som inte sker per automatik är kontroll av att nämndemannen inte står under förvaltarship, yrke och slagning i misstankeregistret. Det finns inga centrala register över förvaltarship eller yrke, varför det inte ingår i de automatiska slagningarna.⁹⁹ Majoriteten av

⁹⁵ Samtal med region ordförande valberedningen, 2026-05-12; region politisk sekreterare, 2026-05-13; region ordförande valberedningen, 2026-05-06; kommun ordförande fullmäktige, 2026-04-20; kommun vice ordförande valberedningen, 2026-04-24; med kommun kanslichef, 2026-04-16; kommun ordförande fullmäktige, 2026-04-16:2; region ordförande valberedningen, 2026-04-28; kommun gruppleddare politiskt parti, 2026-04-20.

⁹⁶ Personer med dessa yrken kan inte vara nämndemän vid någon domstol: domare, anställda vid domstol, åklagare, polis, advokat eller den som har till yrke att föra andras talan vid domstol. För förvaltningsrätt och kammarrätt gäller även att nämndemannauppdraget inte får kombineras med anställning vid Skatteverket, Försäkringskassan, Migrationsverket, Transportstyrelsen eller en länsstyrelse.

⁹⁷ 4 kap. 6 § rättegångsbalken och 20 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar; Sveriges Domstolar, "För dig som vill bli nämndeman", hämtad 2026-04-23.

⁹⁸ 4 kap. 6 § rättegångsbalken; 20 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar; intervjuer Domstolsverket 2026-01-09; tingsrätt administrativ personal 2026-02-05; förvaltningsrätt administrativ personal 2026-04-20; e-post Domstolsverket 2025-12-17.

⁹⁹ E-post Domstolsverket 2025-12-17.

domstolarna tycker att it-verktyget Nämndemannastödet fungerar bra för att göra kontrollerna.¹⁰⁰

4.1.2 Regleringen begränsar löpande lämplighetskontroll

Domstolarnas kontroller görs enbart i samband med att en nämndeman väljs eller väljs om. Domstolarna gör däremot inte den här typen av kontroller under nämndemännens tjänstgöringsperiod. Enligt Domstolsverket finns det bara rättsligt stöd för att genomföra kontroller vid en ny tjänstgöringsperiod.¹⁰¹ Nämndemännen ska i stället själva meddela domstolarna om något ändras. Det har förekommit att nämndemän inte har gjort det. I stället har brottslighet som begåtts under tjänstgöringsperioden exempelvis upptäckts när en domstol har lånat nämndemän av en annan. Sådana lån kan förekomma på orter med fler än en domstol och sker oftast för att hantera jäv. Domstolen som lånar in en nämndeman registrerar denna i Nämndemannastödet för den aktuella domstolen, varpå de automatiska kontrollerna görs eftersom det räknas som en ny nämndeman på domstolen. Vissa domstolar har uttryckt att det vore bra att kontrollera mot belastningsregistret löpande under tjänstgöringsperioden.¹⁰² År 2023 mottog Justitiedepartementet en promemoria från en utredare som konstaterade att den nuvarande regleringen vad gäller behörighet och lämplighet är ändamålsenlig och väl avvägd. Att det förekommer olämpliga nämndemän har enligt promemorian inte med regleringen att göra utan med en otillräcklig prövning av kandidaterna. I promemorian anges att det därför är viktigt att de nominerande och väljande organen gör en noggrann prövning.¹⁰³ Regeringen har tillsatt en utredning som ser över regelverket för bakgrundskontroller i offentlig och privat verksamhet. Utredningen ska redovisas i mars 2027. Utredningen har ännu inte tagit ställning till om den kommer beröra kontroller av nämndemän, men frågan om löpande kontroller ingår i uppdraget.¹⁰⁴

4.2 Få nämndemän stängs av eller entledigas på grund av olämplighet

Olämpligt beteende kan uppmärksammas under tjänstgöringsperioden. Det har exempelvis förekommit fall då utomstående har påpekat misstänkt eller konstaterad brottslighet hos nämndemän, eller att någon har observerat ett olämpligt beteende hos nämndemän i eller utanför rättssalen. Det olämpliga beteendet kan vara att man är ouppmärksam eller tydligt partisk under förhandlingarna, eller att man utanför

¹⁰⁰ 89 procent av domstolarna tycker att kontroll av laglydnad fungerar i mycket stor eller stor utsträckning i stödet och 71 procent tycker att behörighetskontroll fungerar i mycket stor eller stor utsträckning.

¹⁰¹ E-post Domstolsverket 2026-01-26. Detta regleras i förordningen (1999:1134) om belastningsregister och i domstolarnas instruktioner.

¹⁰² Intervjuer förvaltningsrätt juristdomare och administrativ personal 2026-01-22; tingsrätt administrativ personal 2026-02-05.

¹⁰³ Justitiedepartementet, *En översyn av vissa frågor om offentliga biträden*, DS 2023:14.

¹⁰⁴ Regeringen, dir. 2025:83; e-post utredningssekreterare 2026-06-11 samt 2026-08-28.

rättssalen uttalar sig så att opartiskheten kan ifrågasättas. Det kan också ha med sjukdom att göra, exempelvis förvirring vid begynnande demens.¹⁰⁵

Domstolarna kan entlediga nämndemän vid allvarigare olämpligt beteende, men det sker sällan. Det är vanligare att nämndemän som slutar i förtid gör det på egen begäran. Ändå upplever en tredjedel av domstolarna att nämndemännens beteende i rättssalen påverkar domstolens trovärdighet negativt, varför det är viktigt att löpande diskutera beteende under tjänstgöringsperioden.

4.2.1 Fler slutar på egen begäran än på domstolens initiativ

Det finns inga samlade uppgifter om hur många nämndemän som lämnar uppdraget i förtid, antingen på egen begäran eller som en följd av olämpligt beteende.

Domstolarna uppgav i vår enkät att de under 2024 och 2025 entledigade 1 045 nämndemän. Merparten av dessa, 90 procent¹⁰⁶, entledigades på egen begäran utan att domstolen hade fört fram synpunkter avseende nämndemannens agerande.¹⁰⁷ Av våra intervjuer med domstolar framkommer att skälet till entledigande på egen begäran exempelvis kan vara att nämndemannen flyttat och inte längre är behörig, tidsbrist, hälsa eller svårigheter att kombinera uppdraget med övriga åtaganden.¹⁰⁸ Flera nämndemän lyfter också arbetsmiljöproblem kopplade till att de inte är anställda av domstolen, exempelvis begränsad tillgång till personalutrymmen, avlastningssamtal och stöd vid hot med anledning av uppdraget.¹⁰⁹ Sådana negativa upplevelser riskerar att bidra till att fler avslutar sitt uppdrag i förtid.

En domstol kan tillfälligt stänga av en nämndeman som inte anses lämplig eller permanent entlediga denna.¹¹⁰ Avstängning används ibland medan en utredning om brott eller misskötsel blir klar. Våra intervjuer och vår enkät visar att det är få som

¹⁰⁵ Intervjuer tingsrätt juristdomare 2026-02-05; tingsrätt juristdomare 2026-03-23; förvaltningsrätt administrativ personal 2026-04-13; förvaltningsrätt juristdomare 2026-04-15; tingsrätt administrativ personal 2026-04-16. Se även exempelvis Sveriges Radio, "Var nämndeman i tingsrätten – är häktad för grov penningtvätt", 2025-05-11; Dagens Juridik, "Nämndeman döms - för bland annat brott mot rikets säkerhet", 2023-12-11; Sveriges Domstolar, "Nämndeman döms för omfattande bedrägerier" 2019-06-04; Sveriges Domstolar, "Nämndeman entledigas", 2024-01-31; Nacka Värmdö Posten, "Därför sparkas så många nämndemän från tingsrätten", 2025-04-15; Sveriges Radio, "Med makt att döma" 2026-08-17.

¹⁰⁶ 943 stycken av totalt 1 045 entlediganden under 2024 och 2025. Vissa domstolar registrerar även avlidna nämndemän i denna kategori.

¹⁰⁷ Riksrevisionens enkät till domstolar.

¹⁰⁸ Intervjuer hovrätt administrativ personal, 2026-03-18; tingsrätt administrativ personal, 2026-04-16; kammarrätt administrativ personal, 2026-03-13; tingsrätt administrativ personal, 2026-04-16; tingsrätt administrativ personal, 2026-03-30.

¹⁰⁹ Riksrevisionens enkät till nämndemän; intervjuer tingsrätt nämndemän 2026-01-22; förvaltningsrätt nämndemän 2026-02-06; tingsrätt nämndemän 2026-03-17; tingsrätt nämndemän 2026-04-13; tingsrätt juristdomare 2026-04-28.

¹¹⁰ 4 kap. 8 § rättegångsbalken. Av 4 kap. 8 a § framgår att domstolen får stänga av en nämndeman från tjänstgöringen om han eller hon 1. är föremål för ett ärende om entledigande, 2. är föremål för förundersökning eller står under åtal för ett brott som vid fällande dom kan antas leda till entledigande, eller 3. i övrigt uppvisar ett beteende eller ett tillstånd som bedöms skada allmänhetens förtroende för rättskipningen. Motsvarande bestämmelser för förvaltningsdomstolarna finns i 21 och 22 §§ i lagen om allmänna förvaltningsdomstolar.

stängs av eller entledigas på grund av olämplighet, sett till antalet tjänstgörande nämndemän.¹¹¹

Utifrån vad domstolarna uppgett i vår enkät stängde de under 2025 av 11 nämndemän och entledigade 28 på eget initiativ.¹¹² Däremot förekommer det att nämndemän själva begär entledigande efter att domstolen har haft samtal med dem om olämpligt beteende.¹¹³ I vår enkät uppgav domstolarna att nämndemän under 2025 kallades till samtal mot bakgrund av olämpligt beteende 64 gånger. Antal entlediganden på egen begäran efter kontakt från domstolen avseende nämndemannens agerande skedde 2025 i 20 fall.¹¹⁴

Tabell 2 Antal avstängningar och entlediganden vid samtliga domstolar, 2024 och 2025

Enkätfråga: Hur många gånger förekom det att ni under 2024 respektive 2025 ...?	2024		2025	
	Antal	Andel av entledigade	Antal	Andel av entledigade
kallade en nämndeman på samtal mot bakgrund av olämpligt beteende	56		64	
stängde av en nämndeman	20		11	
entledigade en nämndeman	521		524	
varav entledigade på egen begäran utan att domstolen fört fram synpunkter avseende nämndemannens agerande	467	90 %	476	91 %
varav entledigade på egen begäran efter kontakt från domstolen avseende nämndemannens agerande	23	4 %	20	4 %
varav entledigade på domstolens initiativ	31	6 %	28	5 %

Källa: Riksrevisionens enkät till domstolar.

Antalet entlediganden på domstolens initiativ eller på egen begäran efter att domstolen tagit kontakt avseende nämndemannens agerande uppgick 2025 till 48 fall, vilket motsvarar 9 procent av det totala antalet entlediganden. Andelen varierar dock mellan domstolsslagen och var högst på tingsrätterna.¹¹⁵ De 48 fallen ska ställas i relation till att det vid de 70 domstolarna generellt tjänstgör närmare 8 100 nämndemän.

Nämndemän kan överklaga ett beslut om avstängning eller entledigande till Överklagandenämnden för nämndemannauppdrag.¹¹⁶ Vi har gått igenom samtliga

¹¹¹ Riksrevisionens enkät till domstolar; Intervjuer kammarrätt administrativ personal, 2026-03-13; hovrätt administrativ personal, 2026-03-18; förvaltningsrätt administrativ personal, 2026-01-22; förvaltningsrätt administrativ personal, 2026-04-13; tingsrätt administrativ personal, 2026-04-16.

¹¹² Riksrevisionens enkät till domstolar. Vissa domstolar registrerar även avlidna nämndemän i denna kategori

¹¹³ Intervjuer kammarrätt administrativ personal, 2026-03-13; tingsrätt administrativ personal, 2026-03-30; tingsrätt juristdomare, 2026-04-28; förvaltningsrätt administrativ personal, 2026-01-22; kammarrätt administrativ personal, 2026-03-13; hovrätt juristdomare, 2026-03-18; hovrätt administrativ personal, 2026-03-18; tingsrätt juristdomare, 2026-04-28.

¹¹⁴ Riksrevisionens enkät till domstolar.

¹¹⁵ Riksrevisionens enkät till domstolar. För tingsrätterna var andelen 12 procent, för förvaltningsrätterna 7 procent, för hovrätterna 4 procent och för kammarrätterna 0 procent.

¹¹⁶ 1 § förordningen (2007:1081) med instruktion för Överklagandenämnden för nämndemannauppdrag.

68 beslut¹¹⁷ som överklagandenämnden fattat under perioden 2015–2025. Vi kan konstatera att nämnden sällan upphäver domstolarnas beslut om avstängning eller entledigande utan i majoriteten av fallen bedömer att domstolarna fattat korrekta beslut.¹¹⁸

I vår enkät uppgav drygt hälften av domstolarna att de ibland eller alltid återkopplar till väljande organ när en nämndeman entledigats på grund av olämplighet.¹¹⁹ Andelen var högst bland tingsrätterna, där 65 procent uppgav att det sker, jämfört med 25 procent av förvaltningsrätterna och kammarrätterna samt 17 procent av hovrätterna. En större andel av förvaltningsrätterna, kammarrätterna och hovrätterna uppgav dock att de inte vet om återkoppling sker.¹²⁰ Våra samtal med nominerande och väljande organ tyder på att sådan återkoppling inte sker systematiskt. I vissa fall förs informationen vidare till valberedningar eller berörda partier, men ofta är den begränsad eller indirekt, exempelvis via media eller informella kontakter.¹²¹ Vi konstaterar att det är av vikt att väljande organ uppmärksammas på om en nämndeman entledigats på grund av olämplighet, för att säkerställa att nämndemannen inte väljs om på nytt utan att det gjorts en ny grundlig lämplighetsprövning.

4.2.2 Domstolar uppger att nämndemännens beteende har påverkat domstolens trovärdighet negativt

I vår enkät frågade vi domstolarna i vilken utsträckning de upplever att domstolens trovärdighet har påverkats negativt av nämndemännens beteende i rättssalen. En tredjedel av domstolarna upplever att det skett i mycket eller ganska stor utsträckning. Färre, knappt en femtedel, upplever det om beteendet utanför rättssalen. Beteendet i rättssalen är alltså viktigare att förbättra. Överrätterna upplever en större negativ påverkan än underrätterna. Det kan sannolikt inte förklaras av att nämndemännen är oerfarna; nämndemännen i överrätterna har i något större utsträckning tjänstgjort i mer än fem år än de i underrätterna.¹²² Det kan visa på vikten av repetition av utbildningen under tjänstgöringstiden för att undvika oönskat beteende.

Domstolarna upplever inte att frågor om olämplighet är svåra att hantera, men att de kan vara känsliga. Vanligen rapporteras allvarigare olämpligt beteende till domstolschefen eller den personal som ansvarar för administrationen av nämndemän. De som tar emot rapporten kallar vid behov nämndemannen till ett

¹¹⁷ Ett beslut kan gälla en och samma nämndeman. Exempelvis om nämndemannen både överklagat en avstängning och ett entledigande.

¹¹⁸ Riksrevisionens sammanställning över beslut fattade av Överklagandenämnden för nämndemannauppdrag.

¹¹⁹ Riksrevisionens enkät till domstolar. Drygt en femtedel (21 procent) uppgav att de inte gör det medan en knapp tredjedel (27 procent) uppgav att de inte vet om det görs.

¹²⁰ Riksrevisionens enkät till domstolar.

¹²¹ Samtal med kommun ordförande fullmäktige, 2026-04-16:1; kommun vice ordförande valberedningen, 2026-04-24; kommun ordförande valberedningen, 2026-04-22; region ordförande valberedningen, 2026-04-28; region ordförande valberedningen, 2026-05-12.

¹²² Riksrevisionens enkät till domstolar; Riksrevisionens enkät till nämndemän.

samtal. Sker det ingen bättring efter det kan domstolschefen stänga av eller entlediga nämndemannen. Det förekommer också att juristdomare som observerar olämpligt beteende i ett ärende tar ett samtal med nämndemannen direkt på plats utan att rapportera det.¹²³ Vi konstaterar att mindre allvarliga fall av olämpligt beteende förekommer men att det är svårt för domstolarna att skapa sig en bild av omfattningen, eftersom nämndemännen tjänstgör med olika juristdomare och det vanligen inte rapporteras in och tas om hand samlat.

4.3 Processen för arvode och ersättning fungerar väl, men manuell hantering av ersättningar skapar merarbete

Nämndemännens grundarvode är 340 kronor per dag för tjänstgöring under tre timmar och 680 kronor för tjänstgöring tre timmar eller mer. Nämndemän får också ersättning för förlorad arbetsinkomst. Även förlorade semesterdagar kan i vissa fall ersättas. Nämndemän kan även ha rätt till ersättning för resor och barn tillsyn, samt arvode för förberedelser och för tjänstgöring efter klockan 16:30.¹²⁴ Kostnaden för arvoden och andra ersättningar till nämndemän uppgick 2025 till cirka 170 miljoner kronor.¹²⁵

I våra intervjuer med nämndemän framkommer delade meningar om arvodesnivåerna. Vissa ser arvodet som mindre viktigt, medan andra anser att arvoden är för låga, justeras för sällan och inte fullt ut kompenserar för ekonomiska bortfall, särskilt för yrkesverksamma. I kommentarer i samband med vår enkät pekar några nämndemän även på brister i ersättningssystemet, bland annat fördröjd ersättning, utebliven pensionsavsättning och otydliga regler för tjänstgöringstid.¹²⁶ För exempelvis egenföretagare och timanställda kan det också vara svårt att styrka inkomstförlust.¹²⁷ Sammantaget kan det minska intresset för uppdraget bland personer i arbetsför ålder.

En klar majoritet (93 procent) av domstolarna uppger i vår enkät att de upplever att it-verktyget Nämndemannastödet fungerar väl för att administrera arvoden och ersättningar. Detta bekräftas även i våra intervjuer med administrativ personal.¹²⁸

¹²³ Intervjuer tingsrätt administrativ personal 2026-02-05; tingsrätt juristdomare 2026-02-05; kammarrätt administrativ personal 2026-03-13; hovrätt juristdomare 2026-03-18; tingsrätt juristdomare 2026-03-23; förvaltningsrätt administrativ personal 2026-04-13; förvaltningsrätt juristdomare 2026-04-15; tingsrätt administrativ personal 2026-04-16.

¹²⁴ 2, 2 a–d, 4 §§ förordningen (1982:814) om ersättning till nämndemän och vissa andra uppdragstagare inom domstolsväsendet m.m.; Sveriges Domstolar, ”Ersättningar och rättigheter”, hämtad 2026-04-28.

¹²⁵ E-post från Domstolsverket 2026-08-12.

¹²⁶ Intervjuer tingsrätt nämndemän, 2026-04-13; förvaltningsrätt nämndemän, 2026-04-24; förvaltningsrätt nämndemän, 2026-02-06; tingsrätt nämndemän, 2026-04-27; Tilläggsinformation till enkätsvar från nämndemän, 2026-04-13:1; nämndemän, 2026-04-13:2; nämndemän, 2026-04-13:3; nämndemän, 2026-04-14:1; nämndemän, 2026-04-14:2; nämndemän, 2026-04-14:3.

¹²⁷ Intervjuer hovrätt administrativ personal, 2026-03-18; förvaltningsrätt administrativ personal, 2026-04-13; förvaltningsrätt administrativ personal, 2026-04-20; tingsrätt administrativ personal, 2026-04-28; tingsrätt administrativ personal, 2026-04-16; förvaltningsrätt administrativ personal, 2026-04-13; förvaltningsrätt administrativ personal, 2026-04-20.

¹²⁸ Riksrevisionens enkät till domstolar; intervjuer hovrätt administrativ personal, 2026-03-18; förvaltningsrätt administrativ personal, 2026-04-13; tingsrätt administrativ personal, 2026-04-28.

Även en klar majoritet av nämndemännen som besvarat vår enkät (92 procent) upplever att rutinerna för arvode och ersättning fungerar väl, och intervjuerna ger samma bild.¹²⁹ Arvodet hanteras digitalt genom att protokollföraren registrerar tjänstgöringstid i Nämndemannastödet. Ersättningar för exempelvis resor och inkomstförlust hanteras däremot manuellt. Nämndemän lämnar in underlag via blankett eller mejl beroende på hur domstolen valt att hantera ersättningar. Domstolspersonal registrerar sedan uppgifterna manuellt i Nämndemannastödet.¹³⁰ Flera domstolar efterfrågar att nämndemän själva ska kunna registrera ersättningsanspråk och underlag.¹³¹ Även beräkning av traktamente och resväg lyfts av domstolarna som moment som kan förenklas.¹³² Även nämndemän framhåller att digital hantering skulle underlätta där ersättningar fortfarande begärs via pappersblanketter.¹³³ Enligt Domstolsverket funderar man på att skapa en sådan funktion i Nämndemannastödet, men vet inte när ett sådant arbete kan påbörjas.¹³⁴

4.4 Schemaläggningen upplevs som välfungerande

Både domstolar och nämndemän upplever att schemaläggningen fungerar väl, men några domstolar önskar mer flexibilitet i it-verktyget Nämndemannastödet i förhållande till schemaläggningen. De önskar också fler funktioner i verktyget för att kunna hantera vissa jävssituationer redan i schemaläggningen. Det är vanligt att ändringar behöver göras i den planerade tjänstgöringen med kort varsel, och vissa av dem skulle kunna undvikas om jäv kan hanteras tidigare.

4.4.1 Schemaläggningen är förutsägbar men brister i allsidighet

Domstolarna lägger först ett långtidsschema, som sträcker sig upp till ett halvår, för vilka som ska tjänstgöra vilka dagar. När tjänstgöringsdagen närmar sig fördelas de inkallade nämndemännen på de inplanerade förhandlingarna. Domstolarna använder i regel Nämndemannastödet för att göra långtidsschemat, men vissa lägger schemat manuellt för att hantera exempelvis jäv, oregelbunden tillgänglighet eller för att undvika att nämndemän som bor långt ifrån domstolen får kort tjänstgöring. Majoriteten av domstolarna, 88 procent, upplever att Nämndemannastödet fungerar väl för schemaläggning, men några önskar mer flexibilitet i det. Det kan handla om möjlighet att ändra formuleringar i informationen det skickar till nämndemännen,

¹²⁹ Riksrevisionens enkät till nämndemän.

¹³⁰ Intervjuer Domstolsverket, Avdelningen för domstolsutveckling, 2026-01-09; tingsrätt administrativ personal, 2026-04-16; förvaltningsrätt administrativ personal, 2026-01-22; tingsrätt administrativ personal, 2026-03-30; hovrätt administrativ personal, 2026-03-18; förvaltningsrätt administrativ personal, 2026-04-13; tingsrätt administrativ personal, 2026-02-05; tingsrätt administrativ personal, 2026-04-16; tingsrätt administrativ personal, 2026-03-30; kammarrätt administrativ personal, 2026-03-13.

¹³¹ Intervju kammarrätt administrativ personal, 2026-03-13; Riksrevisionens enkät till domstolar.

¹³² Riksrevisionens enkät till domstolar.

¹³³ Intervjuer förvaltningsrätt nämndemän, 2026-02-06; tingsrätt nämndemän 2026-03-17; hovrätt nämndemän, 2026-03-18; tingsrätt nämndemän, 2026-04-13; tingsrätt nämndemän 2026-04-14; förvaltningsrätt nämndemän, 2026-04-14; förvaltningsrätt nämndemän, 2026-04-20; förvaltningsrätt nämndemän, 2026-04-24; Nämndemännens riksförbund, 2025-12-16.

¹³⁴ Intervju Domstolsverket 2026-01-09; E-post Domstolsverket 2026-06-04.

att kunna lägga in olika sluttider för tjänstgöringen i stället för standardtider, att lättare hantera flerdagarsförhandlingar och mer flexibilitet i kopplingen mellan nämnder och salar ifall nämnden ska byta sal under dagen eller om salen ändras.¹³⁵

Inför att de lägger långtidsschemat frågar de flesta domstolarna nämndemännen om hinder för tjänstgöring och registrerar det manuellt i Nämndemannastödet. I vissa domstolar får nämndemännen i stället meddela om de inte kan någon av sina schemalagda dagar. Drygt 90 procent av nämndemännen uppger att domstolen tar hänsyn till hinder för tjänstgöring och att tjänstgöringen är förutsägbar.¹³⁶

Den administrativa personalen vid domstolen anger hur många nämndemän som ska kallas in och när, varpå Nämndemannastödet slumpmässigt väljer individer med hänsyn till könsfördelning, jämn fördelning av tjänstgöring och registrerade hinder.¹³⁷ Domstolarna brukar inte ta hänsyn till fler bakgrundsaspekter än kön i schemalaggningsen, vare sig i långtidsschemat eller i det dagliga schemat. Några domstolar försöker ta hänsyn till ålder. Bland de domstolar som uppgett att de inte tar hänsyn till några bakgrundsaspekter uppger runt hälften att de skulle vilja kunna ta hänsyn till kön och ålder. Det är främst av praktiska skäl de inte gör det. Domstolarna uppger att de inte vill kunna ta hänsyn till exempelvis etnisk bakgrund, politisk tillhörighet eller utbildningsbakgrund. De menar att det skulle göra det svårt att få ihop schemat. Domstolar med stora domkretsar, som innebär långa resor för nämndemännen, försöker däremot ta hänsyn till möjligheter till samåkning eller att koncentrera tjänstgöringen för att minska resorna för nämndemännen.¹³⁸ Enligt oss är det rimligt att så långt det går ta hänsyn till nämndemännens kön och ålder vid sammansättning av nämnder.

4.4.2 Sena ändringar i nämndemännens tjänstgöring är vanligt

Det är vanligt att domstolar behöver kalla in nämndemän med kort varsel (samma dag som eller dagen innan förhandlingen).¹³⁹ I vissa domstolar, främst tingsrätter, är det också vanligt med flerdagarsförhandlingar. Domstolarna kan i Nämndemannastödet markera vilka nämndemän som kan tjänstgöra i längre mål eller hoppa in med kort varsel. Nämndemannastödet väljer slumpmässigt ut vilka av dem som ska få förfrågningar om extra tjänstgöring. Många domstolar har också en lista vid sidan av Nämndemannastödet med nämndemän som kan kallas in med mycket kort varsel, exempelvis om någon har blivit sjuk. Det handlar generellt om

¹³⁵ Riksrevisionens enkät till domstolar.

¹³⁶ Riksrevisionens enkät till nämndemän.

¹³⁷ Intervjuer Domstolsverket 2026-01-09; förvaltningsrätt administrativ personal och juristdomare 2026-01-22; tingsrätt nämndemän 2026-01-22; kammarrätt administrativ personal 2026-03-13; förvaltningsrätt administrativ personal 2026-04-13; förvaltningsrätt nämndemän 2026-04-14; förvaltningsrätt nämndemän 2026-04-24; tingsrätt administrativ personal 2026-04-28.

¹³⁸ Riksrevisionens enkät till domstolar; intervjuer förvaltningsrätt administrativ personal och juristdomare 2026-01-22; kammarrätt administrativ personal 2026-03-13; hovrätt administrativ personal 2026-03-18; tingsrätt administrativ personal 2026-03-30; förvaltningsrätt administrativ personal 2026-04-20; tingsrätt administrativ personal 2026-04-28.

¹³⁹ Riksrevisionens enkät till domstolar.

nämndemän som bor nära domstolen, och som har flexibel arbetssituation eller är pensionärer. Flera domstolar uttrycker att pensionärer är avgörande för att få ihop schemat; de tjänstgör ofta mer än förvärvsarbetande samt har lättare för att hoppa in med kort varsel och ta flerdagarsförhandlingar.¹⁴⁰ Vissa större domstolar har också journämndemän som är på plats i domstolen. De flesta domstolar, 70 procent, uppger att uteblivna nämndemän aldrig leder till inställda eller fördröjda förhandlingar, medan 20 procent uppger att det händer ibland. Resterande 10 procent uppger att de inte vet. Inställda eller fördröjda förhandlingar är något vanligare vid domstolar med färre än 100 nämndemän.¹⁴¹

Även jäv kan leda till sena ändringar. Nämndemännen ska själva lyfta eventuellt jäv, men det finns fall dels där det kan ha funnits jäv när en nämndeman dömts av nämndemän hen har tjänstgjort med, dels där nämndemän ansetts jäviga i efterhand och rättegångar har tagits om.¹⁴² Några domstolar har i vår enkät efterfrågat fler jävsfunktioner i Nämndemannastödet, exempelvis att man inte ska tjänstgöra tillsammans med vissa andra nämndemän eller om man är jävig mot en kommun eller nämnd som en följd av annan tjänstgöring. Då skulle en del av jävsproblematiken hanteras automatiskt i schemaläggningen.¹⁴³ Enligt Domstolsverket finns redan möjlighet att lägga in att nämndemän är jäviga i förhållande till varandra.¹⁴⁴ Problemet tycks alltså delvis vara en fråga om att öka domstolarnas kunskap om verktygets funktioner.

¹⁴⁰ Riksrevisionens enkät till domstolar; Riksrevisionens enkät till nämndemän; intervjuer Domstolsverket 2026-01-09; förvaltningsrätt administrativ personal och juristdomare 2026-01-22; kammarrätt nämndemän 2026-03-13; tingsrätt nämndemän 2026-03-17; hovrätt administrativ personal 2026-03-18; tingsrätt administrativ personal 2026-03-30; förvaltningsrätt administrativ personal 2026-04-13; förvaltningsrätt administrativ personal 2026-04-20; förvaltningsrätt nämndemän 2026-04-20.

¹⁴¹ Riksrevisionens enkät till domstolar; intervjuer förvaltningsrätt administrativ personal och juristdomare 2026-01-22; förvaltningsrätt administrativ personal 2026-04-13.

¹⁴² Se SVT Nyheter, "Riksåklagaren: Nämndeman jävig – mordrättegång bör tas om", 2025-02-04; Dagens Nyheter, "Nämndeman bedöms jävig – sökte på Lexbase under rättegång", 2025-03-12; Sveriges Radio, "Tingsrätten tar om hela Södertäljemålet efter jäv", 2012-10-05. Sveriges Radio, "Med makt att döma", 2026-08-17.

¹⁴³ Intervjuer tingsrätt nämndemän 2026-03-17; tingsrätt juristdomare 2026-03-23; tingsrätt administrativ personal 2026-03-30; förvaltningsrätt nämndemän 2026-04-14; förvaltningsrätt juristdomare 2026-04-15; Riksrevisionens enkät till domstolar.

¹⁴⁴ E-post Domstolsverket 2026-06-15.

5 Slutsatser och rekommendationer

Riksrevisionen har granskat om Domstolsverket och domstolarna arbetar effektivt för att nämndemannasystemet ska fungera ändamålsenligt. Riksrevisionens övergripande slutsats är att Domstolsverket och domstolarna i flera delar arbetar effektivt med nämndemän, men att arbetet skulle kunna bli mer effektivt om vissa aspekter i det löpande arbetet förbättrades. Det handlar främst om att utveckla dels utbildningen som nämndemännen får av domstolarna, dels några funktioner i it-verktyget Nämndemannastödet som Domstolsverket tillhandahåller åt domstolarna.

Målet om en allsidig sammansättning av nämndemannakåren har inte nåtts, trots återkommande kommunikationsinsatser från Domstolsverket och domstolarna. Sannolikt krävs ett gemensamt arbete från alla inblandade aktörer och ett ökat helhetsperspektiv för att nå det fullt ut. Ansvar för nämndemannasystemets utformning ligger hos riksdagen och regeringen, men flera andra aktörer ansvarar för olika delar av systemet. Den uppdelade ansvarsfördelningen innebär att ingen aktör har ett samlat ansvar för kårens sammansättning. Det riskerar i sin tur att göra frågan begränsad och inte alltid prioriterad hos respektive aktör. Målet om en fullt ut allsidig sammansättning behöver samtidigt vägas mot kostnader, demokratisk legitimitet och en välfungerande administration.

5.1 Målet om en allsidig sammansättning har inte nåtts

Domstolsverket har sedan 2006 haft i uppdrag att genom kommunikationsinsatser bidra till en allsidig sammansättning av nämndemän. Hittills har insatserna inte lett till en allsidig nämndemannakår. Enligt Domstolsverket kan allsidighet inte nås enbart genom kommunikationsinsatser. Riksrevisionen bedömer att ökad träffsäkerhet i kommunikationsinsatserna kan bidra till en något mer allsidig sammansättning, men att det inte är tillräckligt för att nå målet fullt ut.

Riksrevisionen bedömer också att eftersom Domstolsverket inte har följt upp om underrepresenterade grupper eller nominerande partier har nåtts av informationen går det inte att avgöra om Domstolsverket vidtagit tillräckliga åtgärder. Samtidigt kan kommunikationsinsatserna inte enbart bedömas utifrån den slutliga sammansättningen av kåren eftersom även andra faktorer påverkar sammansättningen. Skälen till att målet om allsidighet är svårt att nå kan delas upp i tre delar: den splittrade ansvarsfördelningen, de lokala nomineringsprocesserna och villkoren för uppdraget. Att ändra dessa ligger dock utanför Domstolsverkets och domstolarnas mandat.

Ansvar för att få till en allsidig nämndemannakår är delat. De lokala partiföreningarna nominerar nämndemän, medan kommun- eller regionfullmäktige väljer dem som har nominerats. De lokala partiföreningarna samarbetar generellt inte med varandra när de nominerar nämndemän. Även om ett parti arbetar för en

allsidig sammansättning av sina nämndemän får det därför begränsad betydelse om övriga partier inte gör motsvarande arbete. Det görs heller ingen samlad bedömning av sammansättningen av alla nominerade innan kommun- eller regionfullmäktige fattar beslut. Valen blir i praktiken ofta en ren formalitet där de som nominerats också väljs utan justeringar eller frågor. Effekten blir att ingen har eller tar ansvar för nämndemannakårens totala sammansättning.

Domstolsverket ansvarar för information om nämndemannauppdraget, både gentemot dem som nominerar och väljer nämndemän och gentemot individer som skulle kunna vara intresserade av uppdraget. Domstolsverket bistår också med förslag på information som domstolarna kan använda i sina kontakter med främst väljande organ. Domstolsverkets och domstolarnas information inkluderar relevanta aspekter, men har begränsat inflytande på partiernas arbete. Både Domstolsverket och domstolarna har svårt att nå de nominerande organen i de lokala partiföreningarna. Det beror sannolikt på att de saknar en tydlig kontaktväg och är många. Samtidigt har de valda nämndemännen i huvudsak fått information om uppdraget från just de lokala partiföreningarna. Med tanke på att det är där selekteringen av nämndemän sker, och det är de som står för den initiala kontrollen av nämndemännens lämplighet, bedömer Riksrevisionen att det är viktigt att dessa har korrekt och relevant information, men också att de agerar utifrån den.

Även villkoren för uppdraget kan påverka vilka som kan och vill tjänstgöra, och därmed sammansättningen. Det handlar om möjligheten att kombinera uppdraget med förvärvsarbete och privatliv, möjligheten till ledig tid och återhämtning i samband med långa resor till domstolen samt arvoden och ersättningar. Dessa frågor ligger utanför Domstolsverkets och domstolarnas mandat. Även nämndemännens fysiska arbetsmiljö och ställning i domstolen kan påverka viljan att tjänstgöra. Detta är däremot frågor som domstolarna bör vara uppmärksamma på.

Alternativa former för nominering och val av nämndemän har utretts tidigare. Regeringen har dock inte vidtagit några genomgripande förändringar med anledning av förslagen. Skälet har varit att alternativen inte har bedömts kunna garantera tydliga förbättringar i form av en mer allsidig sammansättning av nämndemannakåren, nämndemännens lämplighet eller allmänhetens förtroende för rättsskipningen.

En mer allsidig sammansättning kan stärka förtroendet för dömandet. Samtidigt behöver detta mål vägas mot andra mål och praktiska förutsättningar. En mer representativ nämndemannakår säkerställer inte i sig att de som utses är lämpliga för uppdraget. Ett fortsatt politiskt nomineringsförfarande kan också bidra till att säkerställa demokratisk legitimitet i vilka som utses. Dessutom skulle en yngre nämndemannakår sannolikt innebära högre kostnader för ersättning för inkomstförlust och försvåra domstolarnas schemaläggning, eftersom äldre och pensionerade nämndemän ofta kan tjänstgöra mer, ta längre förhandlingar och hoppa in med kort varsel. Flera domstolar har i våra intervjuer gett uttryck för att

systemet inte skulle fungera utan pensionärerna. I nuläget tar domstolarna främst hänsyn till kön i schemaläggningen, men inte till andra bakgrundsvariabler. Enligt Riksrevisionen är det rimligt att så långt det går ta hänsyn till nämndemännens kön och ålder vid sammansättning av nämnder, och att domstolar som inte gör det borde sträva efter att göra det.

5.2 Domstolsverkets stöd bidrar till en enhetlig hantering, men kan förbättras i vissa avseenden

Domstolarna arbetar i huvudsak effektivt med hur de administrerar valda nämndemän. En bidragande orsak till det är det stöd som Domstolsverket tillhandahåller. Alla domstolar är egna myndigheter och det är därför upp till varje domstol hur den väljer att organisera sitt löpande arbete med nämndemän. Det finns därför vissa skillnader i domstolarnas arbetssätt, men Riksrevisionen kan inte konstatera att något sätt är mer effektivt än ett annat. Domstolsverkets stöd till domstolarna i deras löpande hantering av nämndemän ger samtidigt alla domstolar en gemensam grund som enligt Riksrevisionens bedömning bidrar till en mer enhetlig administration av nämndemän. Stödet består exempelvis av it-verktyg, samt stöd för behörighets- och lämplighetskontroller och för domstolarnas kontakter med nominerande och väljande organ. Sammantaget framstår stöden som relevanta och välfungerande, men det finns vissa utvecklingsbehov. Domstolsverket kan också behöva genomföra interna kommunikationsinsatser för att öka kännedom om vissa av stöden. Exempelvis känner en tredjedel av domstolarna inte till stödmaterialet för kontakter med nominerande och väljande organ.

Domstolsverket tillhandahåller it-verktyget Nämndemannastödet. Det används brett eftersom alla domstolar ska registrera sina nämndemän i det och då göra behörighets- och lämplighetskontroller av nämndemännen. Systemet används även för schemaläggning och administration av arvoden och ersättningar till nämndemän. Domstolarna upplever generellt att systemet fungerar bra för centrala uppgifter, särskilt arvodeshantering, schemaläggning och automatiserade behörighets- och lämplighetskontroller. Riksrevisionen bedömer dock att Domstolsverket bör fortsätta utveckla Nämndemannastödet för att effektivisera administrativa moment som kräver manuell handläggning och undvika dubbelarbete med pappersblanketter. Det handlar exempelvis om funktionalitet så att nämndemännen själva kan registrera in underlag för att begära ersättning samt ytterligare funktioner för att hantera jäv i förhållande till nämndemän. Även insatser för att höja kännedomen om stödets olika funktioner kan behövas, eftersom några domstolar har efterfrågat funktioner som enligt Domstolsverket redan finns i systemet.

5.3 Utbildningsmaterialet bör främja diskussion

Även om det är domstolarna som de facto genomför utbildningarna för nämndemän har Domstolsverket stort inflytande på dem genom utbildningsmaterialet de tar fram. Riksrevisionen bedömer att det är bra att Domstolsverket tar fram ett utbildningsmaterial för domstolarna att använda. Det ökar likvärdigheten över landet och effektiviserar domstolarnas arbete. Givet inflytandet materialet har på utbildningarna är det viktigt inte bara vad det innehåller utan också hur det utformas. Domstolsverket håller på med en översyn av utbildningen som ska vara färdig inför nästa nämndemannaval 2027. Det nuvarande materialet tar upp relevanta sakområden. Dess utformning gör dock att utbildningarna i stort blir en envägskommunikation där en juristdomare läser upp vad som står i Powerpointpresentationen. Materialet uppmuntrar däremot inte till diskussion, reflektion eller fördjupning. Våra enkäter visar också att nämndemännen i mindre utsträckning än domstolarna upplever möjlighet att ställa frågor under utbildningarna. Det tyder på att utbildningarna upplevs som en envägskommunikation av deltagarna.

Möjligheten till diskussion, erfarenhetsutbyte och att ställa frågor påverkas också av hur mycket tid som läggs på utbildningen. Möjligheterna begränsas sannolikt i praktiken om utbildningen är kort. Utbildningen varierar i längd mellan olika domstolar, där den på en fjärdedel av domstolarna bara är en till två timmar lång. Domstolsverket har heller inte rekommenderat någon längd eller minimilängd på utbildningarna. Skillnaderna i längd mellan domstolar kan minska likvärdigheten i hur nämndemännen rustas för uppdraget och öka beroendet av juristdomarens instruktioner i det enskilda målet. De kan också påverka nämndemännens trygghet i rollen, deras möjlighet att delta aktivt i överläggningar och deras förståelse för centrala frågor som jäv, sekretess och vad som får beaktas i dömandet.

Samtidigt uppger en tredjedel av domstolarna att nämndemännens beteende i rättssalen har påverkat domstolens trovärdighet negativt. Hur man ska bete sig är ändå en central del av utbildningen. Det kan sannolikt vara svårt att utbilda bort allt olämpligt beteende. Men om utbildningen på ett bättre sätt konkretiserar och befäster kunskapen kan det bidra till att minska olämpligt beteende. Exempelvis skulle mer diskussion kring vad som kan utgöra jäv, vad som är en lämplig klädsel och vad som är ett lämpligt beteende i och utanför rättssalen kunna bidra till att konkretisera vad som avses. För att göra det konkret kan det vara bra att i diskussionerna utgå från verkliga men svåra situationer. För att minska olämpligt beteende kan det också vara nödvändigt med kortare diskussionsbaserade repetitioner under tjänstgöringen för att upprätthålla de mest centrala delarna av introduktionsutbildningen. Sådana repetitioner kan också innehålla diskussioner som kan bidra till att minska risken för fördomsfulla beslut. Även att öka kännedomen om handböckerna och att de finns att gå tillbaka till kan bidra. Både Domstolsverkets och andra handböcker för nämndemän är i dag relativt okända.

Att nämndemännen under introduktionsutbildningen får se exempel på skriftligt material som de kan komma i kontakt med, och får veta hur man ska orientera sig i det, kan också ytterligare förbereda dem för tjänstgöring. I vissa fall kommer det också göra det lättare för nämndemännen att snabbt se om det är något i ärendet som gör att de kan vara jäviga.

Även repetitionsutbildningarna kan utvecklas. Domstolsverkets utbildningsmaterial borde uppmuntra till mer utbyte mellan nämndemän och diskussion.

Riksrevisionens intervjuer visar att domstolarna ofta låter omvalda nämndemän gå introduktionsutbildningen som repetitionsutbildning. Riksrevisionen bedömer att det är ett effektivt sätt för domstolarna att genomföra utbildningarna. Däremot kan det vara bra att förtydliga gentemot de omvalda nämndemännen att de ska se den som en repetition. I nuläget anger många som har suttit mer än en tjänstgöringsperiod att de inte har gått någon repetitionsutbildning. I de fall ny- och omvalda nämndemän går utbildningen tillsammans borde domstolarna kunna uppmuntra de omvalda till att dela med sig av sina erfarenheter och diskutera hur de hanterade olika svåra eller vanligt förekommande situationer. Det skulle sannolikt konkretisera vad uppdraget innebär och vad som är lämpligt beteende för de nyvalda nämndemännen. Även om domstolarna ger separata repetitionsutbildningar för omvalda nämndemän, borde sådana diskussioner vara bra för att stärka deras trygghet i rollen.

5.4 Regleringen av lämplighetskontroller bör ses över

Riksrevisionen kan konstatera att det de senaste åren, sett till antalet tjänstgörande nämndemän, varit få som stängts av eller entledigats på grund av olämplighet. I nuläget finns dock enbart rättsligt stöd att kontrollera nämndemän när de registreras i Nämndemannastödet vid en ny tjänstgöringsperiod. Det förekommer däremot att domstolar på samma ort lånar nämndemän av varandra för att hantera jäv. När den domstol som lånar in en nämndeman registrerar denna i Nämndemannastödet för sin domstol görs de automatiska kontrollerna. På så sätt har exempelvis brottslighet som skett under tjänstgöringsperioden, men som nämndemannen inte har informerat om, upptäckts. Om domstolarna hade möjlighet att göra kontroller också någon gång under tjänstgöringsperioderna skulle de därför sannolikt upptäcka några fall av olämplighet i form av brottslighet. Detta skulle dock kräva ändringar i förordningen (1999:1134) om belastningsregister, förordningen (1999:1135) om misstankeregister och i domstolarnas instruktioner. Några domstolar har i våra intervjuer efterfrågat möjlighet till mer kontinuerliga kontroller. Det tyder på att de ser nytta i förhållande till den extra arbetsinsatsen det skulle innebära. Regeringen bör därför se över om regelverket behöver förändras för att möjliggöra kontroll under tjänstgöringsperioden. Det skulle kunna göras inom ramen för den pågående utredningen om en ändamålsenlig reglering för bakgrundskontroller.

Däremot fångar de kontrollerna inte allt olämpligt beteende. Där spelar i stället domstolspersonal och andra nämndemän en viktig roll i att uppmärksamma

olämpligt beteende. I det blir det viktigt att allt uppmärksammat olämpligt beteende tas om hand systematiskt. Annars kan mönster i enskilda nämndemäns beteende inte uppmärksammas och olämpligheter avfärdas som engångsföreteelser. Det kan i längden skada domstolens trovärdighet.

5.5 Rekommendationer

Riksrevisionen bedömer att det inom nuvarande system kan vara möjligt att få till en något mer allsidig sammansättning, men att en fullt ut allsidig sammansättning är svår att nå. För att nå det krävs sannolikt ändringar av nominerings- och valförfarandet och villkoren för uppdraget. Ändringarna borde säkerställa helhetsansvar för nämndemannakårens sammansättning samt underlätta för fler grupper att tjänstgöra. Givet att nuvarande system behålls, finns vissa åtgärder Domstolsverket och regeringen bör vidta för att stärka nämndemännen i deras roll och underlätta för domstolarna. Riksrevisionen lämnar följande rekommendationer.

Till regeringen

- Se över om regelverket för kontroll av nämndemän mot misstanke- och belastningsregistren behöver ändras för att ge domstolarna bättre förutsättningar att upptäcka olämplighet under tjänstgöringsperioden.

Till Domstolsverket

- Utveckla it-verktyget Nämndemannastödet i syfte att effektivisera administrativa moment som innebär manuell handläggning, undvika dubbelarbete och förenkla jävshantering.
- Säkerställ i den pågående utvecklingen av utbildningarna för nämndemän att materialet till domstolarna uppmuntrar till diskussion och erfarenhetsutbyte, samt rekommendera en minimilängd på utbildningarna för att minska variationen i längd.
- Se till att de riktade kommunikationsinsatserna når underrepresenterade grupper samt nominerande organ. Det kan exempelvis handla om uppföljning, målgruppsanalys och formalisering av kontaktvägar.

Referenslista

Litteratur

Ahrsjö, Ulrika, Niknami, Susan, Palme, Mårten, *Identity in Court Decision-Making*, 2024, American Economic Journal: Economic Policy vol. 16, no. 4, 2024.

Anwar, Shamen, Bayer, Patrick, Hjalmarsson, Randi, *Politics in the Courtroom: Political Ideology and Jury Decision Making*, Göteborgs universitet Working papers in economics no 622, 2015.

Domstolsverket, 260108 Nämndemän statistik.

Domstolsverket, *Effektivare nämndemannahantering. En utredningsrapport*, DOV 2022–1280, 2023.

Domstolsverket, Powerpointpresentation *Introduktionsutbildning för nämndemän – Allmän domstol*, 2025.

Domstolsverket, Powerpointpresentation *Introduktionsutbildning för nämndemän – Allmän förvaltningsdomstol*, 2025.

Domstolsverket, Powerpointpresentation *Repetitionsutbildning för nämndemän – Allmän domstol*, 2025.

Domstolsverket, Powerpointpresentation *Repetitionsutbildning för nämndemän – Allmän förvaltningsdomstol*, 2025.

Domstolsverket, Powerpointpresentation *Presentation för kommun region nämndemannaval 2023*.

Domstolsverket, *Långsiktigt nämndemannauppdrag 2016–2019, Slutrapport Ju2015/3889/DOM*, 2020.

Domstolsverket, *Uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser inför nämndemannavalet 2023 Slutrapport (Ju 2022/02408) DOV 2022/926*, 2024.

Dube, Oeindrila; MacArthur, Sandy Jo; Shah, Anuj K. *A Cognitive View of Policing*, NBER Working Paper No. 31651, 2023.

Ekman, Cecilia, "Nämndemannen och nämndemännen — till vilken nytta? Kognitionsvetenskapliga perspektiv på kollektivt beslutsfattande", *Svensk Juristtidning* 2021.

Elmgren, Maja; Henriksson, Ann-Sofie, *Universitetspedagogik, 3:e uppl.* Lund: Studentlitteratur, 2016.

Europeiska kommissionen. *2026 års rapport om rättsstatsprincipen Landskapitel om situationen i fråga om rättsstatsprincipen i Sverige, SWD(2026) 927 final*, 2026.

JO Riksdagens ombudsmän, *Kritik mot rådman vid Solna tingsrätt för att hon inte gick igenom ett utkast till domskäl med de två nämndemän som bestämde utgången i ett brottmål innan domen expedierades*, dnr 2243-2018.

Martén, Linna, *Political Bias in Court? Lay Judges and Asylum Appeals Working Paper 2015:2*, Uppsala universitet 2015.

Nämndemännens riksförbund, "5 frågor på agendan" *Nämndemannen*, nummer 3, 2025.

Roos, Linus, *När rätten lägger lagboken åt sidan – En rättsretorisk studie av nämndemannadomar*, Örebro universitet, 2022.

Statskontoret, *Rekrytering av nämndemän. Konsekvensanalys av förslaget om en fri kvot*, 2015:3, 2015.

Sveriges Domstolar, *Handbok för nämndemän i förvaltningsrätt och kammarrätt*, 2014.

Sveriges Domstolar, *Handbok för nämndemän i tingsrätt och hovrätt*, 2014.

Sveriges Domstolars intranät, *Text i brev för att begära nämndemän*, 2023-03-27.

Riksdagstryck

Bet. 2013/14:JuU32 *Nämndemannauppdraget – stärkt förtroende och högre krav*.

Förordning (1996:379) med hovrättsinstruktion.

Förordning (1996:380) med kammarrättsinstruktion.

Förordning (1996:381) med tingsrättsinstruktion.

Förordning (1996:382) med förvaltningsrättsinstruktion.

Förordning (2007:1081) med instruktion för Överklagandenämnden för nämndemannauppdrag.

Förordning (1982:814) om ersättning till nämndemän och vissa andra uppdragstagare inom domstolsväsendet m.m.

Förordning om ändring i förordningen (1982:814) om ersättning till nämndemän och vissa andra uppdragstagare inom domstolsväsendet m.m. SFS 2022:481.

Justitiedepartementet, *En översyn av vissa frågor om offentliga biträden*, DS 2023:14.

Lag (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar.

Prop. 2013/14:169 *Nämndemannauppdraget – stärkt förtroende och högre krav*.

Regeringen, *Ett ändamålsenligt regelverk för bakgrundskontroller*, dir. 2025:83.

Regeringsbeslut Ju2006/5674/DOM *Uppdrag till Domstolsverket att genomföra särskilda informationsinsatser i syfte att underlätta en bredare rekrytering av nämndemän*.

Regeringsbeslut Ju2010/4036/DOM Uppdrag till Domstolsverket att genomföra särskilda informationsinsatser i syfte att underlätta en bredare rekrytering av nämndemän.

Regeringsbeslut Ju2014/2894/DOM Uppdrag till Domstolsverket att genomföra särskilda informationsinsatser inför nämndemannavalet 2014.

Regeringsbeslut Ju2015/3889/DOM Uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser inför nämndemannaval.

Regeringsbeslut Ju2022/02408 Uppdrag att genomföra kommunikationsinsatser inför nämndemannavalet 2023.

Regeringsbeslut Ju2025/01348 (delvis) Regleringsbrev för budgetåret 2025 avseende Sveriges Domstolar.

Regeringsbeslut Ju2025/00272 Regleringsbrev för budgetåret 2026 avseende Sveriges Domstolar.

Rättegångsbalk (1942:740).

SOU 2013:49 Nämndemannauppdraget – breddad rekrytering och kvalificerad medverkan. Betänkande av Nämndemannautredningen, 2013.

Artiklar

Dagens Juridik, "Nämndeman döms - för bland annat brott mot rikets säkerhet", 2023-12-11, <https://www.dagensjuridik.se/nyheter/namndeman-doms-for-bland-annat-brott-mot-rikets-sakerhet/>, hämtad 2026-06-16.

Dagens Nyheter, "Nämndeman bedöms jävig – sökte på Lexbase under rättegång", 2025-03-12; <https://www.dn.se/sverige/namndeman-bedoms-javig-sokte-pa-lexbase-under-rattegang/>, hämtad 2026-06-16.

Nacka Värmdö Posten, "Därför sparkas så många nämndemän från tingsrätten", 2025-04-14, <https://www.nvp.se/nacka/darfor-sparkas-sa-manga-namndeman-fran-tingsratten/>, hämtad 2026-06-16.

Sveriges Domstolar, "Nämndeman döms för omfattande bedrägerier", 2019-06-04, <https://www.domstol.se/nyheter/2019/06/namndeman-doms-for-omfattande-bedragerier/>, hämtad 2026-06-16.

Sveriges Domstolar, "Nämndeman entledigas", 2024-01-31, <https://www.domstol.se/nyheter/2024/01/olamplig-namndeman-entledigad/>, hämtad 2026-06-16.

Sveriges Radio, "Med makt att döma | Del 1/3", 2026-08-17, <https://www.sverigesradio.se/avsnitt/med-makt-att-doma-del-1-3>, hämtad 2026-08-17.

Sveriges Radio, "Var nämndeman i tingsrätten – är häktad för grov penningtvätt", 2025-05-11, <https://www.sverigesradio.se/artikel/var-namndeman-i-tingsratten-ar-haktad-for-grov-penningtvatt>, hämtad 2026-06-16.

Sveriges Radio, "Tingsrätten tar om hela Södertäljemålet efter jäv", 2012-10-05, <https://www.sverigesradio.se/artikel/5297553>, hämtad 2026-06-16.

SVT Nyheter, "Riksåklagaren: Nämndeman jävig – mordrättegång bör tas om", 2025-02-04, <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/helsingborg/riksaklagaren-namndeman-javig-mordrattegang-bor-tas-om>, hämtad 2026-06-16.

Webbsidor

Nämndemännens riksförbund, "Snabbrapport efter NRF:s vårmöte med Domstolsverkets (DOV) generaldirektör", <https://nmrf.se/rapport-fran-varmote-med-domstolsverket/>, hämtad 2026-06-16.

Statistiska centralbyrån (SCB), "Befolkningsstatistik. Befolkningens medelålder efter kön och år", https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BE_BE0101_BE0101B/BefolkMedianAlder/, hämtad 2025-11-13.

Statistiska centralbyrån (SCB), "Befolkningsstatistik. Folkmängden efter ålder och kön. År 1860 – 2024", https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BE_BE0101_BE0101A/BefolkningR1860N/, hämtad 2026-06-24.

Sveriges Domstolar, "Vanligt folk med ett ovanligt viktigt uppdrag", <https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman---ett-fortroendeuppdrag/>, hämtad 2026-05-19.

Sveriges Domstolar, "Möt nämndemannen Madelene: 'Jag kände direkt att det här måste jag göra'", <https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman---ett-fortroendeuppdrag/mot-nya-namndemannen-madelene/>, hämtad 2026-05-22.

Sveriges Domstolar, "För dig som vill bli nämndeman", <https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman---ett-fortroendeuppdrag/for-dig-som-vill-bli-namndeman/>, hämtad 2025-11-28, 2026-06-16.

Sveriges Domstolar, "Roll, uppgift och skyldigheter", <https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman---ett-fortroendeuppdrag/roll-och-uppgift/>, hämtad 2025-11-07.

Sveriges Domstolar, "För dig som nominerar och väljer", <https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman---ett-fortroendeuppdrag/for-dig-som-nominerar-och-valjer/>, hämtad 2025-11-10, 2026-05-19, 2026-06-15.

Sveriges Domstolar, "Ersättningar och rättigheter", <https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman---ett-fortroendeuppdrag/Ersattningar-och-rattigheter/>, hämtad 2026-04-28.

Nämndemän i domstolar – sammansättning, utbildning och kontroll (RiR 2026:24)

Riksrevisionen har granskat hur Domstolsverket och domstolarna arbetar för att systemet med nämndemän ska fungera ändamålsenligt. Riksrevisionens övergripande slutsats är att de i flera delar arbetar effektivt, men att vissa aspekter i utbildningarna och det löpande arbetet kan förbättras. Det skulle stärka nämndemännen i deras roll, minska risken för olämpligt beteende och fördomsfulla beslut samt underlätta domstolarnas arbete. Riksrevisionen bedömer också att regeringen bör se över regelverket för bakgrundskontroller av nämndemän för att möjliggöra mer löpande kontroller. Det skulle underlätta för domstolarna att upptäcka om nämndemän begår brott.

Nämndemännen fyller en demokratisk funktion genom att ge allmänheten insyn och medverkan i dömandet. Ur ett demokratiperspektiv är det viktigt att kåren speglar befolkningen. Målet om en allsidig sammansättning av nämndemannakåren har inte nåtts och är svårt att uppnå med nuvarande system då ingen aktör har helhetsansvar för sammansättningen. Ansvar för nämndemän är splittrat mellan riksdagen, regeringen, Domstolsverket, domstolar och politiska partier. Även villkoren för uppdraget påverkar individens möjlighet och vilja att tjänstgöra som nämndeman. Dessa aspekter skulle sannolikt behöva ändras om en allsidig sammansättning ska nås. Samtidigt skulle en fullt ut allsidig sammansättning sannolikt innebära högre kostnader och att domstolarna får svårare att lägga scheman.